

Péter (Győri Péter)¹

A pedagógusgyerek

Úgynevezett pedagógus családban nőttem föl. Ezt nem én találtam ki, ezt az iskolában is így mondták, hogy „te egy pedagógusgyerek vagy”. Mert ugye az apukám és az anyukám is pedagógus volt. Ez azt jelenti, hogy az anyukám az gyógypedagógus volt, és főnt dolgozott a szabadság-hegyi gyermekszanatóriumban. Alsó tagozatos szabolcsi tébécés gyerekeket tanított. Az apukám rengeteg helyen dolgozott, de alapvetően irodalomtanár volt. Amúgy könyvtáros is, és könyvtárban is dolgozott, és napközis tanár is volt. Ezt azért kell mondanom, mert ez manapság pejoratív hangzik, pedig ő nagyon jó napközis tanár volt. Akkor még volt ethosza a jó napközis tanárnak. Imádták a gyerekek. Középiskolában is tanított. A Pannónia utcaiban és a Fazekasban. A mai napig kapcsolatban vagyunk a diákjaival, nagyon szerették őt. Mind a ketten már meghaltak. Sajnos az édesanyám elég korán, még a kilencvenes években. Az apukám szerencsére sokáig élt, de most már több éve ő is elment. Rokonok nem voltak, a holocaust elvitte őket, csak az egyik nagypapám élt.

A XIII. kerületben laktunk. Kicsi korom óta több ócska lakásban laktunk, de aztán nagyon rejtélyes módon, szinte baráti alapon kaptunk egy háromszobás tanácsi lakást a Szent István körúton. Nem a tanácstól, hanem valaki elköltözött, és fölajánlotta baráti alapon. Ott nőttünk fel.

Nagyon szegények voltunk, tényleg zsíros kenyéren nőttünk fel. Ugye a két pedagógus fizetés kevés volt. Voltak évek, amikor az apukám három műszakban dolgozott, három munkahelyen párhuzamosan. Szinte nem is láttuk, mert elment könyvtárosnak valahova, aztán délután napközis volt, éjszaka pedig ügyeletezett egy nevelőintézetben. Így tudta összeszedni a pénzt, hogy legyen mondjuk cipőre, amit az öcséim kéthetente elhordtak.

¹ A hangfelvétel 2023. február 1-én készült.

Vadregényes történetek

Négyen voltunk fiútestvérek, a családnak ez volt, s a mai napig is ez a „jellemzője”. Ha felszálltunk a villamosra, akkor a négy fiút még az ötvenes-hatvanas években is megnézték. Én a második gyerek voltam, tehát volt egy bátyám és két öcsém.

Az iskolával kapcsolatban csak annyi volt az elvárás, hogy közepesen normálisan viselkedjünk, és ne csináljunk túl nagy balhékat. Még az se volt elvárás, hogy jó tanulók legyünk. Inkább csak a kultúrája volt meg a dolognak. Az anyukám kicsi korunk óta mesét olvasott föl, ezt a hagyományt folytattuk mi is, a mai napig is. És olvastunk! Amikor már nagyobbak voltunk, és már csajoztunk, fociztunk, meg mindent csináltunk, akkor is azért olvastunk is. Ki-ki az ízlése szerint.

Mondjuk én például filozófiát is olvastam, már meglepően korán! De azért végigolvastam a Vernéket, meg az összes kalandregényt is! Nem csak azt, de azt is! Ami otthon volt. Nem volt nagy könyvtárunk, de azért volt. Az Olcsó könyvtárat rendszeresen vették, azt is olvastuk. És ugye az édesapám bölcsészkart végzett, tehát onnan azért jöttek ideológiai meg filozófiai dolgok is. De azért a szexről is olvastunk.

A bátyám sajnos a kilencvenes évek elején, nagyon korán elment közülünk. A Lipóton volt főorvos. A nagyobbik öcsém irodalomtanár lett, mint az apám. Vezetőtanár volt a Radnóti Gimnáziumban, és az ELTE-n is oktat. Nemzetközileg is nagyon sokat mozog, és könyveket is ír. A kisebb öcsém festőművész, nagyon korán elkezdett rajzolni. A Képzőművészeti Egyetemen dolgozott a nyugdíjazásáig. Mindegyikünknek van három gyereke, tehát összesen tizenkét unoka született, és már van nagyon sok dédunoka is. Elég nagy családi életet élünk, sokan külföldön élnek most már közülünk, de vannak, akik még itthon. De a nagycsalád még működik!

Mennyire figyeltek rátok, mennyire terelgettek titeket a születek?

Ami érdekelt minket, azt támogatták a szüleink. Az anyám az a bizonyos meleg támogató-szerető volt, az apám pedig azért férfiasabb, komolyabb támogató. Pedig nem is nagyon volt idejük: nagyon dolgozó emberek voltak! Így aztán nem voltunk túlfigyelve! Inkább csak az volt elvárás, hogy ne törjük össze magunkat. Meg hogy a szomszédokkal vagy az iskolában ne csináljunk állandó balhékat. Igaz, az volt rendszeresen! Nem nekem, de mondjuk a bátyámnak, öcsémnek.

Vadregényes iskolai történetek adódnak négy gyereknél! A szüleink viszont inkább csak azzal voltak elfoglalva, hogy a balhékat csökkentsék. Vagy hogy otthon, amikor verekszünk, akkor azért mértékkel bunyózzunk. Vagy mértékkel focizzunk, pingpongozunk a nagyszobában! Más elvárás biztos, hogy nem volt! Egyébként rengeteg mindent csináltunk. Négy fiúval – elmondhatatlan, hogy milyen sokrétegű gyerekkor volt!

A tesóimhoz képest egyébként én jó tanuló voltam. Mivel szemüveges voltam, talán emiatt keveredtem kevesebb balhéba. Meg – s ez majd hozzátartozik a későbbiekhez is – meglepő érzékem volt a matekhoz. Az általános iskola alsó tagozatától kezdve matematikai vonalon futottam. Az idősebbik öcsém viszont, aki egyébként igen tehetséges vezetőpedagógus és tehetséggondozó lett, nehezen jutott be egy viszonylag külvárosi, közepes gimnáziumba. De nem protekcióval! A legkisebb öcsém volt a legrosszabb tanuló, ha szabad így mondani, de tehetséges festő lett. A bátyám meg nagyon ráhajtott, amikor felvételizni akart, ő az orvosi egyetemre ment. Ez aztán végképp kilógott a családból, hogy ilyen komoly dolgot valaki megkockáztat. Ahhoz nagyon sokat kellett tanulnia, és nem volt kifejezetten tanuláscentrikus. De rá tudott hajtani, ha nagyon akart.

Az általános iskoláról milyen emlékeid vannak?

A matematikai vonal

A Sziget utca 8-10.-be jártunk – az most a Radnóti Miklós utca –, a körzeti általános iskolába.

Két dolog biztos, hogy kihatott a későbbiekre ebben az időszakban. Az egyik az, hogy nagyon hamar felfigyeltek az én matekos vénámra, és azt nagyon pozitívan „kiszolgálták”, támogatták. Rögtön szakkörbe küldtek, és aztán nemsokára a TIT, tehát a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat Kis matematikusok baráti körébe. És akkor versenyeken is részt vettem, amit egyébként nagyon élveztem, szerettem is. A másik pedig, hogy volt egy brancs, tehát három-négy olyan barátom, akik nagyon hosszan és nagyon jó barátaim voltak. Akkoriban nagyon velük éltem tulajdonképpen. Az biztos, hogy meghatározó volt ez a társaság. Sok mindent velük csináltam, és vannak köztük olyanok, akikkel szerencsére a mai napig jóban vagyunk, és tudunk találkozni.

Ezt a matekvonalat vitted a gimiben is?

Abszolút mértékben! Mert tulajdonképpen ezt a tehetséget látták bennem. Így mentem a kiemelt matematika tagozatra, a Berzsenyibe. Ez a XIII. kerületben

volt, akkor még a Dózsa György út és a Váci út sarkánál. Ugye ilyen tagozatból három volt az országban és Budapesten is: az István Gimnázium, a Fazekas Gimnázium és a Berzsényi Gimnázium. Ez ugye azt jelentette, hogy tizenegy matekóránk volt hetente, és mást is tanultunk, mint a szokásos középiskolákban. Ennek a mai szemmel az volt a különlegessége, hogy számítástechnikát már akkor elkezdtünk tanulni, ami teljesen új dolog volt a szocialista táborban. Fortran óránk volt, meg Cobol óránk, tehát az akkori computeres nyelveket tanultuk, meg a logikájukat. Azért persze hozzátartoztak ehhez a bináris számrendszerek meg a mágnesszalagok, meg hogy binárisról, hogy lehet átfordítani. János öcsém meg is írta ennek a történetét, mert egyedülálló a magyar matematika oktatás és ezen belül a kiemelt matematika oktatás. Versenyeken is folyamatosan részt kellett vennünk. Azt mondjuk már nem szerettem! És innen termelődtek aztán a matematikai olimpiakonok.

Egyedül döntöttél, hogy hova jelentkezel?

Tudtam, hogy szeretem a matekot, s szívesen megyek ilyen tagozatra. Meg voltak sikerélményeim. És a továbbtanulás nem volt olyan komplikált, mint manapság. A Berzsényi kerületi iskola volt, miért mentem volna a Fazekasba vagy az Istvánba. Ez is szempont volt! Felvételizni kellett ehhez, illetve számított az is, hogy részt vettem versenyeken is. Például a *Kis matematikusok* versenyeken, és ott valamilyen eredményeket elértem, ami könnyítette a bejutást, úgyhogy örömmel felvettek.

A jó tanárok

Bejött a számításod? Jól érezted magad itt?

Nem! Ehhez tudni kell, hogy egy ilyen osztály részben körzeten kívüli gyerekekkel töltődik föl. Vegyes volt az osztály, de egyébként az osztállyal nem is volt baj. Sok fiú volt, de azért lány is volt. Szóval bonyolult nekem a középiskola. De fussunk neki ennek a Berzsényi matematika tagozatnak!

A Berzsényi jó iskola volt! Ha úgy tetszik, akkor a híre is jó volt. De nem úgy, mint ma. Akkor még nem volt ez az elitiskola-őrület. De azt lehetett tudni, hogy a Berzsényi jó iskola. Volt néhány jó tanár, s volt sok nem jó tanár. Vagy legalábbis engem nem érdekelt az a tantárgy, amit tanított. Akkor én már nagyon sokat olvastam, és megmondom őszintén, hogy a kémia, a fizika satöbbi engem baromira nem érdekelt. És lényegében végigolvastam ezeket az órákat a pad alatt.

Itt már elég komolyan olvastam filozófiákat is meg szépirodalmat is – és teljesítettem valamennyire osztályzatokkal a dolgokat. S ezt meg is engedték. Nem voltam rossz gyerek, a tanárokat pedig nem foglalkoztatta annyira, hogy valaki nem annyira jó tanuló. De nem voltam rossz tanuló, mindegyikből nagyjából megszereztem egy négyest, valahogy összekapartam.

És volt néhány tantárgy, ami érdekelt: a magyar, a történelem, a matek, a földrajz. S volt egy híresen fantasztikusan jó magyartanárom, a Pártos Vera² néni. Akiről aztán megtudtam – „megtudtam”, hiszen az apámékkal barátok voltak! – hogy az Eörsi Istvánnak³ volt az exfelesége. Fantasztikus magyar tanár volt, teljesen szuverén módon tanított, úgy ahogy azt kell egyébként. Tehát nem a tantervet tanította. Volt, amikor egy fél évet Kafkával foglalkoztunk. Pont. Egy fél évet az Antigonéval foglalkoztunk. Pont. Ebben a matek osztályban nagyon sok gyerek nem volt nagyon olvasós gyerek, ilyen matek kockafejek voltak, hogy így mondjam. De ő olyan zseniálisan tanított, hogy megszerettette velük az olvasást és az irodalmat! És ezt a mai napig mindenki fölemlégeti. Mindenkinek egy életre szóló batyut ajándékozott, mindenkinek az életére hatással volt Vera néni. Nem egyszerűen csak az irodalomhoz való viszonyára, hanem a gondolkodásmódjára!

A másik meghatározó tanárom a Ratkó István⁴, a matektanárom volt, aki Ratkó József⁵ költőnek a testvére és Ratkó Anna gyereke⁶. De ezt is csak úgy mellékesen tudta meg az ember. Ez egy fiatal ember volt, nem is sokkal idősebb, mint mi. Zseniális matematikatanár volt! Teljesen jóban volt mindenkivel az osztályban, tehát közvetlen is volt, pedagógus is volt! Nagyon jóban voltunk egyenként is, meg az osztállyal is. Magyarul: volt két zseniális tanárom! S nekem ez elég is volt! Sajnos mind a ketten már meghaltak!

² Emlékdoldalát lásd: <https://www.facebook.com/groups/267323193657142/>

³ Eörsi István (1931 – 2005), Kossuth-díjas író. Részletesebben: https://hu.wikipedia.org/wiki/E%C3%B6rsi_Istv%C3%A1n

⁴ Ratkó István (1943 – 2012), kandidátus, matematikus. Részletesebben: https://hu.wikipedia.org/wiki/Ratk%C3%B3_Istv%C3%A1n

⁵ Ratkó József (1936 – 1989), József Attila-díjas költő. Részletesebben: https://hu.wikipedia.org/wiki/Ratk%C3%B3_J%C3%B3zsef

⁶ Helyesen: Ratkó Anna unokaöccse volt. Ratkó Anna (1903 – 1981), szövőnő, népjóléti, majd egészségügyi miniszter, a Ratkó-korszak névadója. Részletesebben: https://hu.wikipedia.org/wiki/Ratk%C3%B3_Anna

E mellett a Berzsényiben a fölöttünk és a kettővel fölöttünk lévő osztályban is rengeteg barátom és ismerősöm volt, és van a mai napig. Nekik is nagyon jó magyar- és matematikatanárunk volt, akiket most nem akarok név szerint megemlíteni.

A gonosz

Körülbelül ez volt a világom. És emellett volt a történelemtanárunk. Ugye a történelem és a filozófia is nagyon érdekelt engem. Ő történelmet és világnézetet is tanított, s egyben az osztályfőnököm is volt, s abszolút tönkretette a berzsényis éveim egy részét. Iszonyú rossz viszonyban voltunk! Később aztán kiderült, hogy III/3-as ügynök volt. És olyan is volt! Én akkor ezt nem tudtam. Azt se tudtam, hogy hogy van ez a dolog. Tehát ő egy ilyen párt- és KISZ- ember volt. Mi meg elég kritikusan nőttünk föl, vagyis otthonról is hoztam egyfajta kritikus gondolkodást, meg hát az olvasmányaim, a tanári befolyások is mind afelé vittek, hogy valamilyen kritikával, kérdésekkel nézzek a világra. Ő ezt teljesen leverte! De nem akarom ezt túlpolitizálni, vagy túlidealizálni, mert igazából nagyon rossz jellem volt. Ez volt az igazi probléma. Mert ismerek nagyon jó kommunistákat, sőt a barátaim között is vannak imádnivaló kommunista emberek. Tehát nem ez volt a hendikep, hanem az egész magatartása. És ehhez hozzátartozik az is, bár nem tudom, hogy voltak-e erről információi, hogy az apukám 56 után egy kicsit megütötte a bokáját. Nem ült börtönben. Lehet, hogy még ezt is megszagolta valahogy, mert kifejezetten utazott az ilyen gyerekekre. Voltak okai, hogy pikkeljen néhány gyerekekre.

Milyen következményeket jelentett ez számodra?

Elmondhatatlan sok rosszérzést jelentett! Verbális abúzusokat. Nem tudom most ezeket fölidézni, és nem is akarom, mert túl hosszú lenne. De nagyon megrontotta ezt az egész időszakot! Az előbb említett két tanár, akikkel össze is lehetett járni, meg sok minden más tette élhetővé a középiskolát. De zajlottak ezek az osztályban, hogy ki jelentkezik a KISZ-be? A KISZ-be való felvétel, a KISZ taggyűlések, az osztályfőnöki órák, mindez komoly tere volt annak, hogy ez az osztályfőnök–történelemtanár jelen volt az ember életében.

KISZ-tag voltál?

KISZ-tag lettem, azt hiszem utolsónak, de azért ez nem volt az életem közepe. De azért ez az osztályfőnök befolyásolta a KISZ-titkárt meg néhány osztálytársamat, vagyis nemcsak egyszemélyes játék volt! S ez azért bonyolultabbá tette az embernek a baráti meg nem baráti közegét ott az osztályban.

Kokárda

Aztán az történt, hogy – na most kéne tudnom az évszámot, mert ugye jegyzik is – amikor ilyen március 15-ei picike kis ünnepek voltak az egyetemisták részéről, talán 1972-ben. Ott aztán kialakult egy olyan helyzet, amikor én egy nagyon idétlen dologra reflektáltam. Kötelező volt sportnapot tartani, hogy a középiskolásokat eltávolítsák az iskolákból, ezért ki kellett vonulnunk a Margitszigetre. És akkor este írtam egy egyoldalas valamit, hogy hát senkin nem volt kokárda, és az milyen ciki, hogy mégiscsak föl lehetett volna tenni a kokárdát. Másnap kiraktam a faliújságra, amit ez a tanár letépett, s vitte az igazgatóhoz. És ebből ügyet csináltak: ki akartak csapni az iskolából. Hogy hogyan jövök én ahhoz, hogy kokárda, meg ilyenekről írok a faliújságra. Harmadikos voltam, és tényleg ki akartak csapni! Tulajdonképpen csak azért nem lett nagyobb következménye ennek, mert az apám bement. Be is hívták egyébként – ugye, ha a gyereket ki akarják csapni, akkor behívják az apját!

Na most az apám nem csak irodalom- és napközis tanár volt, hanem ekkor már pedagógiai újságíró is a Köznevelés című lapnál. Járt is mindenhova riportokat csinálni. Abban a rendszerben kicsit félték az újságíróktól, de még kontaktusa is volt a Berzsényi akkori igazgatójával. Szóval behívták az apámat, s végül abban egyeztek meg, hogy ha el tudja vinni a Pétert valahova máshova, akkor elviheti, és akkor nem csapják ki hivatalosan, és nem rúgják ki az összes középiskolából.

Na most az apám nem tudom hanyadik állásában éppen a Fazekasban is volt napközis tanár, és ott megkérdezte, hogy átvesznek-e engem utolsó évre. Ugye ott is ugyanilyen kiemelt matematika tagozat volt. Végül is így alakult, hogy akkor el kellett mennem a Berzsényiből. Nem tudtam ott érettségizni, és az utolsó, érettségi előtti évet a Fazekas matematika tagozatán kellett töltenem.

Ezt most nem mesélem el, de egy vadregény volt! Tudniillik ez a két iskola volt a két versenytábor. Tehát az olimpiai meg az országos versenyeken egymást figyelte a Berzsényi és a Fazekas matematika tagozata, hogy ki hány első helyet szerez. Úgyhogy nekem ott aztán „vesszőfutásom” volt, mert egyszerre csak bekerült a Fazekas matematika tagozatos osztályába egy berzsényista! Úgyhogy

rajtam próbáltak ki mindent, hogy hogy néz ki egy berzsenyista! Na most én nem voltam olimpiai bajnok, meg semmi ilyesmi nem voltam. Én csak egyszerűen jó matekos voltam, de a kiemelt matematika tagozaton nem voltam zseni. Úgy-hogy elég nehezen telt nekem a negyedik év, viszont a mai napig van két középiskolai osztályközösségem, akikkel össze is járunk osztálytalálkozókra.

Mennyire viselt meg téged ez az iskolaváltás?

Megviselt. Annál jobban csak a Fazekasban töltött első hónapok viseltek meg. Nagyon rossz személyiség volt a matektanárom! Két hónapon keresztül minden órán ki kellett mennem a táblához, és minden órán rajtam gyakorolt, hogy mit tud ez a berzsenyis. És ott ültek az első padsorban a matematikai olimpiások, és mit mondjak, én nem voltam egy ilyen matekos. Minden órán rajtam lovagoltak, hogy na, mit tud egy ilyen berzsenyis matekos. Szóval ez még rosszabb volt, mint amikor kirúgtak.

A szüleid hogyan kezelték veled ezt az incidenst?

Nem szidtak emiatt. Még azt se mondták, hogy Péterke ezt nem kellett volna! Ehhez tudni kell azt, hogy az anyám az egészen kicsi korom óta, tehát mondjuk öt éves korom óta nagyon bízott bennem. Egyébként én erre rá is szolgáltam, vagy hogy mondjam. Én nagyon szabadon voltam nevelve, mert egyszerűen nagyon megbíztak bennem. Tehát ekkor is teljesen megértett az anyám, hogy problematizáltam ezen a kokárda dolgon. Nem mintha ő problematizált volna – eszébe sem jutott. De ő teljesen megbízott abban, hogy én tudom, hogy mit csinálok. És hogy egy meggondolt fickó vagyok, még hogyha heveskedek is. Kicsit talán szomorú volt, hogy miért ilyen az iskola. Tudták, hogy ezzel az osztályfőnökkel nagyon sok bajom volt, tehát ténylegesen nagyon sok lelki gondot okozott nekem. Talán azt sajnálta leginkább az édesanyám, hogy a Ratkó és a Pártos Vera nem lesz akkor a tanárom. Mert azt ők is látták, hogy azok nagyon briliáns és nagyon jó emberek és tanárok. Meg hát engem is sajnáltak, hogy akkor most iskolát kell váltanom.

Az apám, ő ugye más volt. Ő a maga módján egy 56-os hagyományt vitt haza. Tehát az ő számára ez egy politikai dolog is volt. Ő azon volt, hogy ne legyen ebből nagyobb balhé. De nemcsak 56-os volt az apám, hanem auschwitzi túlélő is. Ezt azért kell mondanom most, mert ő ezt egyébként letette az asztalra névjegykártyaként. És nem egy szerencsétlen auschwitzi túlélő volt, ő ellenálló volt.

Egy nagyon erős és markáns emberről van szó, tehát amikor ő bement a Berzsenyi igazgatójához, akkor ezekkel ment be, és tudták róla, mind a kettőt. Vagy ha nem tudták róla valahol, akkor ő ezt megmondta. Hogy ő harcolt itt a nációk ellen, és egyébként pedig 56-ban is csinálta, amit csinált. De azt, hogy én egy ilyen pitiáner dolgot elkövetek, mert ez végül is egy pitiáner dolog volt, rossznéven nem vette.

A Stasi fogdájában

Ez ugye harmadikban volt, addigra énnekem már elég sok érdekes történetem volt, amiket most nem fogok mind elmesélni. Megjártam már a Stasi fogdáját is Berlinben, ahonnan hazatelefonáltak

az édesapámnak, hogy akkor én ott vagyok az Alexanderplatzon a Stasi pincéjében, és tényleg én vagyok-e a fia, és tényleg turista vagyok-e ott. Semmi különös nem volt, csak éjszaka dekkoltam egy parkban, és kiderült, hogy az ott van a fal mellett. Én azt sem tudtam, hogy ott a fal, de ők azt hitték, hogy át akarok ugrani a falon.

De ugyanígy bevittek engem Őrízentspéteren is, mert a határsávbán a római kori kápolnát meg akartam nézni. És akkor bevittek a határőrök, és hazatelefonáltak az édesapámnak, hogy itt van egy gyerek, illegális határátlépésre készül, és tudja-e, hogy itt vagyok. – Apámnak fogalma sem volt, hogy ott vagyok. Mert egyébként nem kellett megmondanom, hogy hova megyek éppen kirándulni. Szóval edzett volt az apám!

És ez csak én voltam, s most nem mondom el a bátyámat és az öcséimet! És ehhez képest, hogy én jó tanuló vagyok, és áttesznek egyik helyről a másikra, és ott is betesznek egy matematika tagozatra, ez inkább csak rajtam múlt, hogy ezt bírom-e.

Egyébként a Fazekasban is lettek barátaim. Alapvetően vegyes érdeklődésű barátaim voltak ott is, és tulajdonképpen a Berzsenyiben is. Tehát, akik a matek mellett valamilyen humán érdeklődésűek is voltak.

És tulajdonképpen ez határozta meg a felvételem, vagyis azt, hogy hova megyek továbbtanulni. De azért ez nem volt olyan egyszerű! Ugye az osztályzataim nem voltak olyan jók. Ezek nagyon erős iskolák voltak, és nagyon erős osztályok voltak, tehát nekem nagyon fel kellett kötnöm a gatyeszt. S nem csak matekból! Hihetetlen magas színvonalon kellett teljesíteni! Ugyan alapból jó tanuló voltam,

de azon a szinten már nekem is nagyon kapaszkodnom kellett. Tehát volt egy ilyen adottság, hogy matek, magyar, történelem.

És miért pont a Közgáz lett?

Hegel németül!

Az első forduló az volt, hogy én filozófiára gondoltam, hogy megyek. Mert sok ilyet olvastam, és hát volt egy rokonom-ismerősöm, a Heller Ági – vagy most már Heller Ágnes⁷, már nem él – és az exférje a Hermann István⁸. Hermann István volt az ELTE filozófia tanszékének vezetője ebben az időben. Ez azért tartozik ide, mert ugye én filozófiai önképzőkört is tartottam a középiskolában, a Berzsenyiben, ez volt a „KISZ-munkám”, ezt vállaltam, és oda a Heller Ágit hívtam, s rajta keresztül a Vajda Misut⁹, a Zádort¹⁰, a Márkust¹¹. Én akkor még nem tudtam, hogy a Lukács-iskola¹² összes tagját meghívtam. A matek tagozatos osztálytársaim nagy érdeklődéssel vettek részt ezeken a filozófiai önképzőkörökön, úgyhogy én nagyon aktív voltam tulajdonképpen. De ebben semmi politika nem volt, pusztán filozófiai érdeklődésből adódott. TDK-t is írtam középiskolás koromban, amit megmutattam Heller Áginak, mint rokonnak. Felvittem bátortalanul, hogy olvassa át. Nem mondom, hogy túl dicsérő szavakat mondott, úgyhogy nem annyira inspirált.

Aztán, amikor úgy volt, hogy jelentkezni kell a továbbtanuláshoz, akkor elmentem Hermann Istvánhoz, akit most nem mutatok be, anyámnak az unokatestvére egyébként, és egy elképesztően magas színvonalú tudós ember. Hogy akkor én oda jelentkeznék. Ott azért latinul meg görögül is kell tudni, mondta, de hát majd csak megtanulok. De hogy mit tudok? Hát tudok németül, mert németül tanultam. Úgyhogy akkor a polcáról levett egy Hegel kötetet németül, hogy olvassam el, és majd beszéljünk erről. Nem tudom, hogy mit csináltam, de úgy

⁷ Heller Ágnes (1929 – 2019), Széchenyi-díjas filozófus, egyetemi tanár, az MTA rendes tagja. Részletesebben: https://hu.wikipedia.org/wiki/Heller_%C3%81gnes

⁸ Hermann István (1925 – 1986), filozófus, egyetemi tanár, az MTA rendes tagja. Részletesebben: [https://hu.wikipedia.org/wiki/Hermann_Istv%C3%A1n_\(filoz%C3%B3fus\)](https://hu.wikipedia.org/wiki/Hermann_Istv%C3%A1n_(filoz%C3%B3fus))

⁹ Vajda Mihály (1935), Széchenyi-díjas filozófus, egyetemi tanár, az MTA rendes tagja. Részletesebben: https://hu.wikipedia.org/wiki/Vajda_Mih%C3%A1ly

¹⁰ Tordai Zádor (1924 – 2010), Kossuth-díjas író, filozófus. Részletesebben: https://hu.wikipedia.org/wiki/Tordai_Z%C3%A1dor

¹¹ Márkus György (1934 – 2016), filozófus, az MTA külső tagja. Részletesebben: https://hu.wikipedia.org/wiki/M%C3%A1rkus_Gy%C3%B6rgy

¹² A *budapesti iskola*, más néven *Lukács-iskola* filozófusok, gondolkodók Lukács György köré csoportosult köre volt az 1960–70-es években. Részletesebben: [https://hu.wikipedia.org/wiki/Budapesti_iskola_\(filoz%C3%B3fia\)](https://hu.wikipedia.org/wiki/Budapesti_iskola_(filoz%C3%B3fia))

távoztam onnan, hogy akkor én inkább nem megyek filozófusnak, mert hogy ez nekem egy kicsit húzós. Ehhez tudni kell, hogy a Hermann István már gyerekkora óta öt nyelven tudott olvasni. Szóval, köszönöm szépen, de úgy látom, hogy ez akkor mégsem az én szintem!

És akkor az jött, hogy van a matek és a történelem, és a Közgázon ez a két felvételi tantárgy volt. Így aztán nem a Bölcsészkarra mentem, mert ott nem volt matek, és nem mentem a Műszaki Egyetemre, mert ott meg nincsen történelem és magyar. És akkor jelentkeztem a Közgázra, ahol a matek és a történelem is kell.

A közgazdaságtanról semmit ne tudtam. Családi hagyományok nem voltak, nagyjából azt se tudtam, hogy érdekel-e. Azt gondoltam, hogy ez a két érdeklődés valahogy helyet kap ott, vagyis lesznek ilyen órák, tantárgyak.

A ferdeszemű sikerei

A katonaságról érdemes beszélünk? Történt ott veled valami, ami kihatott a későbbi szakmai életedre?

Ugye Kalocsán voltunk, a Forradalmi Ezrednél. Odajöttek a Közgázra és a Jogi karra jelentkezettek, tehát ez a két fajta társaság. A Forradalmi Ezred ugye azért volt „forradalmi”, mert őket vezényelték fel Pestre leverni a forradalmat.

Én minden szempontból nem jól teljesítő katona voltam. Rosszban voltam az – egyébként „forradalmi” – századosommal, de nagyon meglepő módon lövészetből viszont én voltam a legjobb, ami – tekintve, hogy a szemem kicsit ferde – ezért mindenkit egészen meglepett. Szerintem csak azért lettem én a legjobb, mert olyan ferdén hordtak a puskák, hogy ez nálam pont bejött!

Úgyhogy nem jó katona voltam, de volt egy verseny, amin szabadnapokat, két-három nap eltávozást lehetett nyerni. A verseny abból állt, hogy meg kellett tanulni, és vissza kellett mondani kérdések vagy teszt alapján valamilyen katonai szabályzatot. Teljesen életidegen és érthetetlen volt mindenki számára, de én nagyon akartam azt a két-három napot, mert addig nem nagyon kaptam, mert mindig büntiben voltam. Úgyhogy nagyon ráfeküdtem erre. Eleinte nekem se ment a fejembe, mert a dolog teljesen vadidegen volt tőlem, de aztán egyszer csak valahogy rájöttem az egész szabályzat belső logikájára, és attól kezdve megértettem és tudtam. És tulajdonképpen csak én tudtam megtanulni a századból, mert a többiek nem kattantak át erre a másik oldalra.

Nagyon sok értelmetlen jogszabállyal találkozik az ember, vagy legalábbis az egy egészen más logika és világ. De engem nagyon segített az, hogy ha belehelyezkedem abba a logikába, ami alapján az valahogy elkészült, és van belső logikája, akkor megértem, és akkor akár szó szerint is tudom idézni. Mert értem a tartalmát. Tíz vagy száz közül egy ember van így. És az összes többinek akkor tudok segíteni. Azoknak, akik nem tudták felfejteni, hogy mi a logikája. Érdekes módon – ez egy aberrált dolog, mert egy háromnapos eltáv miatti kényszerhelyzetben történt ez az átkattanás – ezzel én nagyon hosszú távon bezsákoltam egy képességet.

És akkor menjünk is tovább! Ennyit a katonaságról. És a jó barátok, akik hosszan meg is maradtak!

Na akkor: a Közgáz!

A tudást habzsolva

Szerintem kevés kapcsolatot létesítettem a Közgázon, mert én azt úgy fogtam föl, hogy a középiskolában voltak az osztályok, amik jobban vagy rosszabbul sikerültek nekem, mint osztályközösségek, a Közgázon meg ugye az első évben 500 fős évfolyam volt. Ott már azt éltem meg, hogy ez már egy más rendszer ilyen szempontból. A mai szememmel nézve nem éltem intenzív csoportéletet. Az akkori világomban egyébként relatíve jobban éltem csoportéletet, mint ahogy ma visszaemlékezem rá, mert akkor már különböző dolgokkal el voltam foglalva. Partnerkapcsolatok, meg ilyesmi. Amik függetlenek voltak az egyetemtől.

A másik fontos – amit mondtak is, s én azt tényleg úgy vettem –, hogy az egyetemen már nem kell mindenre bejárni. Egyébként szépen jártam az órákra szerintem, de ott már maga választhat ki dolgokat az ember, s ez nekem fontos volt és tetszett. Tehát én inkább ezeket éltem meg, vagy ezek maradtak meg bennem, hogy én az elejétől kezdve ilyen speciális kurzusokat választhattam, és ilyeneket látogattam.

Milyen szakterületen?

Például én már a legelején elmentem a Berend T. Iván¹³ gazdaságtörténeti pro-szemináriumára. Talán már elsős, vagy talán másodikos koromban. Az nagyon

¹³ Berend T. Iván (1930), Kossuth-díjas történész, egyetemi tanár, az MTA volt elnöke. Részletesebben: https://hu.wikipedia.org/wiki/Berend_T._Iv%C3%A1n

fontos volt! Ott gazdaságtörténeti műhelymunka folyt. Összesen jártunk rá, nem is tudom, négyen-öten-hatan. De annál biztos, hogy nem többen. A Berend nagyon komolyan vette az ilyen nagyon fiatal kicsi hallgatókat is. Mondjuk az első alkalommal a kezembe nyomott egy német nyelvű tanulmányt, hogy mindenki olvasson el valamit. Ugye mindent eredetiben kellett olvasni, de még nem volt internet, nem volt lefordítva. Úgyhogy én rögtön kaptam egy német szakszöveget, hogy legközelebb arról referáljak. Na, gondoltam, nem mentem filozófiára, aztán... Ugye én voltam a németes, mert németet tanultam a középiskolában. Tehát voltak ilyen érdekes kihívások. Mások meg angol szakszöveget kaptak.

Akkor volt a Pécsi Vera, meg nagyon fiatal adjunktus tanárok vettek körül miniket. Nagyon hamar elkezdtem járni a Chikán Attila¹⁴ vezette Rajk szakkollégiumba. Ugye engem azért nem vettek fel a szakkollégiumba, mert „pesti srác” vagyok. Ezen egy kicsit elszomorodtam egyébként. De akkor ilyen „külső tagként” jártam oda, mert lehetett rendszeresen járni. Ott rengeteget fölöltekeztünk! Nagyon komoly vendéglőadók jöttek. A mai napig meghatározó mondjuk, hogy a Kornai¹⁵ több előadást tartott ott. A *Hiányról* meg az *Anti-equilibriumról*. És azért az nem volt semmi, ott a kvalifikált szakkollégiumi közösségben megvitatni ezeket. Szóval nagyon komoly dolgokkal foglalkoztunk.

Volt egy külön szakszeminárium, amit Chikán Attila tartott néhányunknak. A készletgazdálkodásról meg ilyenekről, amit lehet, hogy így most nehéz érteni, de erősen matek volt, meg egyébként a közgazdaságtanhoz is köze volt. Tehát ott nagyon sok mindent föl lehetett szedni, és kapcsolatokat is a szakkollégiumban.

Mi érdekelt mélyebben ebben az időszakban?

Az első években még nem tudtam, hogy melyik részterület mellett landolnék. Most már nem tudom melyik évfolyamon, de nem nagyon sokadéves koromban Szalai Sándor¹⁶ tartott előadásokat. Hát én a mai napig majdnem kívülről tudom

¹⁴ Chikán Attila (1944), közgazdász, egyetemi tanár, az MTA rendes tagja. Részletesebben: https://hu.wikipedia.org/wiki/Chik%C3%A1n_Attila#cite_note-1

¹⁵ Kornai János (1928 – 2021), Széchenyi-díjas magyar közgazdász, egyetemi tanár, az MTA rendes tagja. Részletesebben: https://hu.wikipedia.org/wiki/Kornai_J%C3%A1nos

¹⁶ Szalai Sándor (1912 – 83), Állami díjas szociológus, filozófus, egyetemi tanár. Részletesebben: [https://hu.wikipedia.org/wiki/Szalai_S%C3%A1ndor_\(szociol%C3%B3gus\)](https://hu.wikipedia.org/wiki/Szalai_S%C3%A1ndor_(szociol%C3%B3gus))

azokat az előadásokat! Ilyen kora esti szeánszok voltak, mintha egy szabadkőműves páholy ülne össze! Olyankor megtelt egy szemináriumi terem. Meghatározó egyéniség volt. Ezek nem is hivatalos kurzusok voltak! Ők tarthatták, mi meg mehettünk! Akkor voltak a Bertalan-féle kurzusok. Bertalan László, aki módszertant tanított. Nem is „tanított”, mert ő ugye nem az egyetem alkalmazásában volt tudtommal, de lehetett ilyenre járni. Ezeket zabáltam. Intellektuális kihívás volt, hogy megértsem, mert nem voltak olyan könnyűek. Szóval nem voltam én egy penge zseni, csak kíváncsi voltam. Meg az orientáció. Tehát kerestem, hogy mi az, aminél majd leragadok.

Miért pont a népgazdtervre mentél?

A matek miatt! A matek egyébként egy érdekes történet. Ugye el szoktam mesélni, hogy két vizsgán buktam meg az egész Közgáz alatt, és az egyik a legelső vizsga volt, a másik pedig a legutolsó. Az első a valószínűségszámítás-vizsga volt. Ez a bukás azért hatott rám, jól oda is tett a történet engem. Ugye jőve ebből a kiemelt matematika tagozatról megbukom az 500 fős évfolyamon. Pont én, matematikából! Nagyon egyszerű történet. Szóbeli vizsga volt, minden feladatot megoldtam, kaptunk négy-öt feladatot, azzal szépen félre kellett vonulni, megoldani és aztán odavinni Denkinger¹⁷ professzor úrhoz. És azokkal nem volt probléma. De akkor megkérdezte a Denkinger tanár úr, hogy mi a valószínűség definíciója. Ennek egyrészt azért van köze a középiskolai tanulmányaimhoz, mert mi voltunk az a kiemelt matematika tagozat, ahol már középiskolában is foglalkoztunk a valószínűségszámítással. Másrészt mindenki borzasztóan cidrizett ettől a matematikai szigorlattól, én meg nem cidriztem, mert ez nekem így „megvolt” a középiskolából. És akkor mondtam, hogy mi a valószínűség definíciója, de az nem volt szó szerint ugyanaz, mint ami a professzor úr hat centi vastag könyvének második oldalán van. Egyest kaptam: „menjek haza, tanuljam meg!” Ez viszont azt is jelentette, hogy azért helyre lettem téve.

Matematikai vonalon egyébként nekem nem annyira jött be a Közgáz. Vagy az érdeklődésem ment el már a gazdaságtörténet irányába. És aztán egy idő után a gazdaságföldrajz iránt orientálódtam. Foglalkoztatás, statisztika, gazdaságföldrajz, ezekben sok statisztika is volt. És akkor olyanra is jártam. Most tudnom

¹⁷ Denkinger Géza (1930 – 2019), matematika tanár, az MKKE, ill. a Budapesti Corvinus Egyetem (BCE) egyetemi docense. Részletesebben: https://hu.wikipedia.org/wiki/Denkinger_G%C3%A9za

kéne a tanár nevét, de nem tudom. Komoly statisztikai alapokon álló dolgozatokat is kellett ott írni Magyarország legkülönbözőbb gazdaságföldrajzi kérdéseiről.

Az új irány: a város-szociológia

És aztán nagyon hamar váltottam, mert, nem tudom milyen vonalon, de rájöttem, hogy szociológiát is tanítanak. Nekem nem „a” szociológia volt érdekes, hanem a *városszociológia*, amihez a gazdaságföldrajzon keresztül jutottam el. Ez kezdett el érdekelni, vagyis a különböző települések foglalkoztatásának összehasonlítása, a munkahelyek összehasonlítása. És aztán ezzel foglalkoztam, ez aztán ment „befele”, vagy hogy mondjam, amikor a szociológián is lehetett hallgatni órákat, a településen belüli kérdések irányába mozdultam el.

Ladányi János¹⁸ tanítványa voltam. Ő egy nálam körülbelül négy évvel idősebb fiatal tanerő volt, Szelényi¹⁹ tanítványa, vagy talán a munkatársa. Szelényi akkor már éppen nem volt a Közgázon, mert különben az ő tanszéke volt ez egyébként, ahol a Ladányi tanított. Nem is tanszék volt ez, hanem csak egy tanszéki csoportot engedtek meg.

Aztán nagyon jóban is lettünk a Ladányival, nagyon hamar abszolút személyes barátok lettünk, teljesen függetlenül attól, hogy ő tanár én meg diák. Privátilag is éveken keresztül összejártunk. De ez csak a dolog egyik része volt. A másik az az volt, hogy az ökológiával, meg a területi aspektusokkal lehetett megismerkedni. Akkor jelent meg a *Városszociológia*²⁰ című gyűjteményes kötet. Számomra ez mindenképpen érdekes volt.

És akkor zajlottak párhuzamosan a Buvátiban, tehát a Budapesti Várostervező Intézetben²¹ a városrehabilitációs területekhez kapcsolódó, mondjuk azt, hogy szociológiai felmérések. Ahol tehát lakásról lakásra járva felmérték, hogy a rehabilitálandó, felújítandó területeken milyen lakások vannak, azok milyen felszereltségűek, és milyen összetételű családok laknak bennük. Minden lakásról,

¹⁸ Ladányi János (1949), közgazdász, egyetemi tanár, az MTA doktora.

¹⁹ Szelényi Iván (1938), Széchenyi-díjas szociológus, egyetemi tanár. Részletesebben: https://hu.wikipedia.org/wiki/Szel%C3%A9nyi_Iv%C3%A1n

²⁰ Városszociológia. Válogatott tanulmányok. Válogatta: Szelényi Iván. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1973. Letölthető: <https://mandadb.hu/dokumentum/471799/vrosi0001.pdf>

²¹ Pontosabban: Budapesti Városépítési Tervező Vállalat. (a szerk. megj.)

családról íveket állítottak föl, s ezeket aztán rehabilitációs területenként összesítették is. Nagyon sok területre elkészítették ezt a felmérést, és összesítették városrészenként is ezeket az információkat. Mindezt tulajdonképpen kézimunkával. Tulajdonképpen az érdeklődésemnél fogva megtudtam ezt, és egész egyszerűen bekopogtam a Buvátiba, hogy én hallottam erről, és hogy én megnézhetném-e ezt, és részt vehetnék-e benne, akár mint kérdező.

És akkor az történt, hogy elém rakták ezeket a majdhogynem kézzel, szóval valamilyen Xerox vagy ilyen géppel összerakott táblázatokat. A lakások és a családok összetételét tartalmazta városrészenként, a legfőbb dimenziók szerint, nem százalékosan, hanem naturális számokban. Azt tapasztaltam, hogy ezeket az évilágon senki semmire nem használta föl, hanem ezek csak úgy „vannak”. Tehát rengeteg munka, rengeteg anyag, és nem csináltak még vele semmit! Mert egy dolog a tervezést megalapozó felmérés, és egy dolog, hogy majd elindul-e valaminek a tervezése. Nem is beszélve, hogy a rehabilitáció elindul-e.

Tehát ott álltak stócban ezek a kötetek. Csinálhatok-e ezzel valamit, volt a kérdésem. Mert engem szíven ütött, hogy itt van egy ekkora anyag, és még semmit nem csinált vele senki. És nem is nagyon lehetett tudni, hogy mit akarnak vele csinálni. Csinálták tovább a felméréseket! „*Ha akarod, akkor csinálsz vele, amit akarsz!*” – mondták. Szűcs István volt az igazgató, és már akkor is ott dolgozott Tosics Iván, Hegedűs Jóska és még más is. „*Hát én valamit megpróbálnék.*” Azt hiszem, ez az egyetem harmadik évében lehetett. Valahogy a Ladányin keresztül hallottam erről, de lehet, hogy valamilyen emberi, haveri, társasági kapcsolatban.

És akkor az történt, hogy ahelyett, hogy elmentem volna a Palatinusra, vagy a Balatonra nyaralni, beültem a forró 30-32 fokos nyári kánikulában, és két-három hétig mást sem csináltam, mint nagy kockás computer papírokra kimásoltam a kezemmel ezeket a táblázatokat. Akkor még nem volt olyan egyszerű, hogy másológépek! Főleg, hogy jövök, egy ilyen senki, és akkor ott lemásoljuk! Kiírtam a kezemmel ezeket a táblázatokat városrészenként, utcánként, épületenként. Utána feldolgoztam, és csináltam ebből egy tudományos diákköri dolgozatot, amivel – azt hiszem, harmadévből – megnyertem az országos TDK versenyt szociológiából.

Aztán csináltam belőle egy másik dolgozatot. Ez még kapcsolódott egyébként a gazdaságföldrajzi vonalhoz is. Ekkor még jobban fel tudtam dolgozni az adatokat, vagy tudtam szerezni még hozzá táblázatokat, ugyanígy kimásolva. És a következő évi TDK-t is megnyertem.

Végül szakirodalommal dúsítva ezt adtam be diplomamunkámnak, majd nagyon rövid időn belül publikáltam is. Szerintem még akkor, amikor diplomáztam, a Medvetáncban²². Ez érdekes volt nekik.

Az adatokból kettő dolog csillantotta fel az érdeklődésemet. Az egyik az, hogy mennyire plasztikusan ki lehetett mutatni azt, hogy Budapest különböző városrészeiben mennyire különböző társadalmi összetételű csoportok élnek. Ugye, azt mindenki tudja, hogy ez a Rózsadomb, az meg Kőbánya, de azért ezeket statisztikákkal, számokkal kimutatni nagyon nagy újdonság volt nekem. Nagyon markánsan lehetett látni az iskolai végzettség szerinti eloszlásokból, hogy mennyire markánsan különböző összetételű emberek élnek a különböző városrészekben. Ezt ki lehetett mutatni, és elemezni is lehetett, és ami látható volt, az a nemzetközi városszociológiai irányzatokhoz hasonló volt.

A másik, ami talán még érdekesebb volt nekem, az az, hogy én külön vizsgáltam mondjuk az Erzsébetvárosnak a ház szintű – bocsánat, tehát házak szintjén is lehetett ezeket a lapokat kimásolgatni – társadalmi és lakásösszetételét. Tehát gyönyörűen ki lehetett hozni, hogy az Erzsébetvárosban mennyire különböző összetételű a lakosság az Erzsébetvárost körbevevő főutak épületeiben, tehát az Andrassy út, a Rákóczi út, a Kiskörút és a Nagykörút vonalában, és mennyire egészen más összetételű beljebb, illetve – ha úgy tetszik –ugyanannak a városrésznek az árnyékosabb részein. Tehát a különböző középszintű területeken, vagy ha úgy tetszik: városrészeken belül is rendszerszerűen mennyire különböző összetételű emberek élnek.

Nem emlékszem, hogy a szakdolgozatomban vagy a Medvetáncban már – mert nem ugyanazokat a dolgozatokat adtam le (közben állandóan dolgoztam) – különböző szegregációs mintákat fogalmaztam meg, amivel egyébként új dolgokat

²² Medvetánc: az ELTE és Közgazdaságtudományi Egyetem 1981-től 1989-ig negyedévente megjelenő társadalomelméleti folyóirata. Részletesebben: <https://hu.wikipedia.org/wiki/Medvet%C3%A1nc>

akartam előhozni. Azt gondolom a mai napig is, hogy ez sikerült is. Ennek ellenére a hazai visszhangja minimális volt. Még a tanárom, Ladányi János sem értékelte eléggé. Azt hiszem, más elképzelései voltak.

Én már akkor sem általánosságban beszéltem a szegregációról, hogy az milyen rossz dolog, hanem *különböző szegregációs mintákat* mutattam meg. Hogy településrendben, településrész-nagyságrendben, illetve ház-, sőt lakásnagyságrendben is különböző szegregációs típusok vannak. Ez a kérdés engem intellektuálisan is inspirált. Nagyon szerettem a statisztikát, és ezeket nagyon szépen lehetett ilyen güzü, de egyszerű statisztikai módszerekkel kimutatni.

Számítógépet tudtál már használni ehhez valamennyire?

Nem. Semmit. Ez nekem nagyon fontos, hogy vettem az erőt, és sziszifuszi módon dolgoztam. A Buváti már használhatott, én még nem.

A Buvátival megmaradt a kapcsolatod?

Az emberekkel közben összebarátkoztunk, sőt a volt feleségem is ott dolgozott. Bár ők nem értették akkor még, hogy én mit csinálok, de hát az más dolog!

Úgyhogy ez meg is határozta a közgázos éveimet.

Merre tovább?

Ehhez képest a Közgazdasági és Jogi Könyvkiadóhoz mentél el először dolgozni. Miért? Hogyan?

Így van. Ugye én már akkor is egyszerre párhuzamosan legalább két-három dolgot csináltam. Az egyetemen kérdőíves kutatásokban is elkezdtem részt venni. Ladányi elküldött engem ilyen interjúk meg kutatói helyzetekbe is. De ez független volt például a szakdolgozatomtól vagy a TDK-tól. Ezek inkább ilyen szegénytelepi interjúk voltak, de aztán később voltak gazdaságföldrajzhoz kapcsolódóak is. Településekre menni, összeírni, megnézni, városi tanácsokon tervanyagokat kérni, és akkor azt dolgozatban feldolgozni. És zajlott még több más dolog is. Szerintem akkor én már Laki Misinek²³ is dolgoztam. Tehát a Szövetkezeti Kutatóintézetben vállalati gazdaságtani esettanulmányokat írtam.

²³ Laki Mihály (1946), közgazdász, az MTA doktora. Részletesebben: [https://hu.wikipedia.org/wiki/Laki_Mih%C3%A1ly_\(k%C3%B6zgazd%C3%A1sz\)](https://hu.wikipedia.org/wiki/Laki_Mih%C3%A1ly_(k%C3%B6zgazd%C3%A1sz))

Oda hogy kerültél?

Még nem mondtam, hogy rengeteg prosezemináriumot kipróbáltam, és a Laki Misi lakásszemináriumokat tartott, tehát a lakására kellett járnom. Nem voltam egyedül, tehát rendes szeminárium volt, és akkor az engem nagyon érdekelt. Laki Misi egy zseniális ember! És penge okos! Akkoriban voltak kutatásai, amiben részt vehettem. Szóval elég sok mindent fogyasztottam. De ez nem jelentett egy határozott irányt. Ezek csak úgy érdekelték!

De munkahely! Hát figyelj! Vége volt az egyetemnek. Először is el kellett kerülni a második katonaságot! Valahova el kellett mennem dolgozni. Nem tudtam, hogy hova menjek. Fogalmam se volt! Volt ez, ami leginkább érdekelt, ezek a városszociológiai dolgok. Azt hiszem, a Buvátiban egyszerűen nem volt emberfelvétel. Ez úgy kézre állt volna. De így fogalmam se volt, hogy ezzel az érdeklődéssel hol lehet elhelyezkedni.

Az is lehet, hogy az apám révén kerültem a Közgazdasági és Jogi Könyvkiadóba. De ezt nem tudom. Ennek azért van esélye, mert az apukám a sok-sok mellék-munkája során korábban a KJK könyvtárában is dolgoztatott. Tehát lehet, hogy látta, hogy én nem tudok hova menni dolgozni, és lehet, hogy ő mondta nekem, hogy próbáljam meg ott. Vagy lehet, hogy ő szólt ott valakinek. De hát ő azért nem volt ott egy igazi alkalmazott korábban se.

És fölvettek segédszerkesztőnek. Sok könyvet kiadtak, szükségük volt segédszerkesztőre.

Mit csinál egy segédszerkesztő?

Egy szerkesztő a KJK-nál nem árt, ha ért a közgazdaságtanhoz, másfelől nem baj, hogyha bírja a magyar nyelvet rendesen, tehát abban van egy ilyen filozofos vonal is, mondjuk. De ezt inkább csak úgy ráolvasom. A segédszerkesztőnek az a feladata, hogy a kéziratokat, amiket adnak neki, azokat nyelvhelyességi szempontból helyre rakja.

Tehát olvasószerkesztő?

Nagyon hasonló az olvasószerkesztőhöz, de azért, ha vannak javaslatai, hogy valami hosszabb vagy rövidebb, vagy fölösleges, vagy a szerkezete nem túl jó a meglátása szerint, vagy a logikája akkor azt is jelezheti.

Nagyon rövid ideig voltam segédszerkesztő, megmondom őszintén, mert megcsillantották előttem azt is, mivelhogy egy jó eszű, fiatal, Közgázt végzett krapek-ként, vagy nem tudom, hogy mit néztek ki belőlem, vagy egyszerűen csak kipróbálták, hogy csináljak olyan tevékenységeket is, amik igazából szerkesztői tevékenységek.

A szerkesztői tevékenység meg már abból áll, hogy pásztázom az aktuális szakirodalmat. A területem a magyar szakirodalom volt, tehát a magyar közgazdasági szakirodalom, és hogyha látok valami olyat, ami szerintem figyelemreméltó és megjelenésre érdemes lenne, nem mint kész mű, hanem mint valami gondolat vagy téma vagy kezdemény, akkor kezdek el tárgyalni, finoman tárgyalni a szerzőkkel. Szóval keressek fiatal szerzőket, érdeklődjem meg, hogy lenne-e kedvük könyvet írni, és ha lenne, akkor azt a főszerkesztő felé is jelezzem. És akkor egy ilyen interakció alapján akár eljuthatunk szerződésig is. Hogy készítsen egy művet, írjon egy könyvet a Kiadónak megjelenésre. Vagy ha valaki lead egy kéziratot, akkor ott kezdek el tárgyalni a szerzővel most már komolyabban, az egésznek a témájáról, struktúrájáról. És aztán írjon róla egy szerkesztői rezümét vagy jelentést, javaslatot, ami részben a főszerkesztőnek szól, részben a szerzőnek, hogy mit kéne korrigálni. Hogy megjelenhet-e, megjelenésre érdemes-e, illetve mi az, amit módosítani kéne benne ahhoz a kéziratot, hogy azt utána ténylegesen el lehessen kezdeni komolyan szerkeszteni.

Elég hamar adták ezt a lehetőséget nekem. És ez nagyon illeszkedett hozzám. Tehát eljártam konferenciákra, olvastam a folyóiratokat, próbáltam érdeklődni, és próbáltam az érdekesebb vagy figyelemreméltóbb produktumokat és szerzőket behálózni, beszervezni. És ha beadtak kéziratokat, akkor arról szerkesztői véleményt kellett írni. Úgy tűnik, hogy mindezt jól csinálhattam, mert segédszerkesztő tulajdonképpen egy minimális ideig voltam, tehát néhány hónapig vagy egy fél évig talán, és utána már szerkesztő is lehettem.

És akkor mit csináltam? Tulajdonképpen segítettem tető alá hozni különböző olyan műveket, amiket akkor is láttam, meg ma is tudom, hogy akkori fiatal közgazdászok követtek el, a legkülönbözőbb témakörben. Ezek a témák engem nem feltétlenül érdekeltek. Nagyon sokat kellett dolgozni egyébként ezekkel a könyvekkel, mert egyes közgazdász szerzők tudnak egészen pocsékul írni! És főleg: nem látják az egész szerkezetét! Hogy ezek a könyvek valamennyire olvashatóak és érthetőek legyenek, azon nagyon-nagyon sokat kellett dolgozni a szerzővel is,

mert az egészet mégsem írhatja át a szerkesztő, és aztán a szerkesztőnek is nagyon sokat kellett azokkal dolgozni. És olyan témákból, amik sem akkor, sem ma nem érdekeltek igazából. Bár akkor beleéltem magam a készletgazdálkodás meg a minőségbiztosítás meg ilyen mai szemmel is különös témákba.

Mennyire volt átpolitizált ez a terület?

Kis nevek és nagy nevek

Nagyon hierarchikus volt ez a KJK, és ez meghatározta, hogy én milyen területen dolgoztam. Alapvetően vállalatgazdasági

könyveket szerkesztettem. Talán ez is volt annak az alszerkesztőségnek a neve, ahol egyébként hárman voltunk. Külön szerkesztőségben voltak azok, akik a lefordított műveken, tehát a külföldi szakirodalom magyar kiadásán dolgoztak, és szintén külön futottak a „nagyobb nevek” könyvei. Ezek a könyvek szintén két nagy halmazra oszlottak. Az egyiket nagyon elnagyoltan a reformközgazdászok könyvei jelentették, s most tényleg a komoly reformközgazdászokra kell gondolni, a másik halmazt pedig az „elvtársak” könyvei. E két utóbbi csoportba tartozó szerzőkkel kizárólag a KJK vezetője és a helyettese foglalkozott. Tehát ők tárgyaltak a reformközgazdászokkal és az elvtársakkal. Az elvtársaknál nem a legrosszabb nevekre kell gondolni, tehát Csikós Nagy Bélától²⁴ kezdve Tímár Mátyáson²⁵, Bácskai Tamáson²⁶ át Nyers Rezsőig²⁷, s most hosszan sorolhatnám. Tehát ezek az emberek, akik egyébként közgazdászok, általában évente leadtak egy kéziratot. Ez meg volt velük beszélve, s ez jó volt a kiadónak is egyébként, mert ezek azért biztos és komoly művek voltak. Velük viszont csak a vezetőség foglalkozott. De jóban voltak a reformközgazdászokkal is. Tehát itt a Kornait meg másokat is kell említeni. Ezeket a KJK adta ki, de ezeket vállalnia is kellett a KJK-nak. Mivel a KJK „elvtársilag” is szoros és napi kapcsolatot tartott az elvtársakkal,

²⁴ Csikós Nagy Béla (1915 – 2005), közgazdász, akadémikus. Az Országos Árhivatal (később: Országos Anyag- és Árhivatal) elnöke. Részletesebben: https://hu.wikipedia.org/wiki/Csik%C3%B3s_Nagy_B%C3%A9la

²⁵ Tímár Mátyás (1923 – 2020), közgazdász, pénzügyminiszter, majd a Magyar Nemzeti Bank elnöke. Részletesebben: https://hu.wikipedia.org/wiki/Tim%C3%A1r_M%C3%A1ty%C3%A1s

²⁶ Bácskai Tamás (1925 – 2007), közgazdász, egyetemi tanár, a Magyar Nemzeti Bank ügyvezető igazgatója. Részletesebben: https://hu.wikipedia.org/wiki/B%C3%A1cskai_Tam%C3%A1s

²⁷ Nyers Rezső (1923 – 2018), közgazdász, politikus, egyetemi oktató. Az 1960-as években kidolgozott gazdasági reformok egyik vezéralakja. Részletesebben: [https://hu.wikipedia.org/wiki/Nyers_Rezs%C5%91_\(politikus\)](https://hu.wikipedia.org/wiki/Nyers_Rezs%C5%91_(politikus))

mint kiadó, így abban a helyzetben voltak, hogy ezeket a reformközgazdászokat is ki tudták adni. Senki nem tud olyat, hogy a reformközgazdászoknak asztalfiókba kellett volna dolgozni. Tehát például a Liska²⁸ is megjelenhetett.

Mivelhogy különböző hullámai voltak a magyar gazdasági reformgondolkodásnak, ezeket mind túl is élte a KJK. Ezt nagyon jól csinálták! De hát volt, amikor preferált volt ez a kör, és volt, amikor diszpreferált volt.

Ki volt az igazgatója a kiadónak?

Abszolút ismeretlen ember volt Cotel Kornélnak hívták. Egy „osztályidegen”, arisztokratikus ember volt, viszont volt neki egy helyettese, aki egyben a párttitkára is volt a kiadónak. És most bocsánatot kérek tőle utólag is, de nyilván az összekötő is volt a Belügy felé. Ez a Dalos Tibor volt, aki mindenért tartotta a hátát. Erős ember volt, bent volt a rendszerben, s nem volt olyan, amit ne tehetett volna meg. És tartotta is a hátát, és vállalta is bárminek a kiadását.

Összesen két vagy három évig voltam a KJK-ban, ezalatt a legnagyobb dobás föltétlenül a Samuelson²⁹ megjelentetése és a Max Weber³⁰ kötet kiadása volt. Óriási dobás volt mind a kettő. Ezen a Kertesi Gábor³¹ féle szerkesztőség dolgozott. Meg a Patkós Anna féle szerkesztőség. Ők más szobákban ültek, bár nyilván kapcsolatban voltunk egymással.

A KJK másik nagy profilja a Magyar Közlöny kiadása volt. Tehát az összes jogszabályt a KJK adta ki, amit később a rendszerváltás körül áttranszformáltak elektronos Jogtárrá. Tehát üzletileg is nagyon jól vezetett kiadó volt a KJK.

Nagyon hamar leléceltem onnan egyébként, mert nem volt az érdeklődésemnek való. Nem mondom, hogy rosszul éreztem volna magam, sőt nagyon hamar megkaptam a lehetőséget, hogy szerkesztőként dolgozzak. De nekem ott túl sok

²⁸ Liska Tibor (1925 – 1994), Széchenyi-díjas közgazdász, egyetemi tanár, a róla elnevezett *Liska-modell* kidolgozója. Részletesebben: https://hu.wikipedia.org/wiki/Liska_Tibor

²⁹ Paul Samuelson (1915 – 2009), amerikai közgazdász, a modern közgazdaságtan egyik megalapozója. Részletesebben: https://hu.wikipedia.org/wiki/Paul_Samuelson

³⁰ Max Weber (1864 – 1920), német közgazdász, szociológus. A modern szociológia egyik alapítója. Részletesebben: [https://hu.wikipedia.org/wiki/Max_Weber_\(szociol%C3%B3gus\)](https://hu.wikipedia.org/wiki/Max_Weber_(szociol%C3%B3gus))

³¹ Kertesi Gábor, közgazdász, az MTA doktora. Részletesebben: <http://econ.core.hu/intezet/kertesi.html>

volt a kávézás, a lassúság, a szünet. Tehát nagyon-nagyon más volt a ritmus, mint amit én igényeltem. Úgyhogy nagyon hamar sikerült elérnem, hogy otthon szerkesszek. Akkor icipici gyerekeim voltak, s óriási előny volt, hogy én otthon dolgozhattam, egy másfél-szer kétméteres kis lukban. Viszont nagyon intenzíven tudtam, akár éjszaka is dolgozni, és így sokkal többet tudtam elvégezni, mint bent a szerkesztőségben. Ugye, egy szerkesztőségben állandóan folyik a locsifecsi, a pletyka, a sztorizás, a kávézás.

Amikor otthondolgozós lettem, akkor is teljesen meg voltak velem elégedve. A Dalos feltétlenül: hogy tudok szerezni szerzőket, tudok hozni fiatal közgazdászokat, akik kiadáshoz jutnak. Hozzájuk a folyóirat- és szakirodalomolvasás és a konferenciajárások révén jutottam el. Részben aztán ezek a szerzők is mondtak ötleteket, felhívták a figyelmemet valamire. Szóval ez egy „jártasság” volt, de ezt azért meg kellett szerezni, ha az ember nem csak a helyesírási hibákat akarja javítani. Na de azért el akartam jönni onnan!

Közismert szociológusok között

Az Akadémia Szociológiai Intézetébe mentem dolgozni, de nem kapcsolatok révén kerültem oda. Lehet, hogy a Ladányitól érdeklődtem, s mondta, hogy a Ferge Zsuzsa³² ott dolgozik, nézd meg! De semmilyen kapcsolatam nem volt! Tulajdonképpen csak bekopogtam, konkrétan a Ferge Zsuzsához, teljesen ismeretlenül. Hogy valamit ott lehetne-e dolgozni. Ennyi.

És a Zsuzsa először kipróbált, hogy tessék itt van, éppen foglalkozik most a környezettanulmányok problémájával, hogy mit környezettanulmányoznak az embereken ezek az apparátusok. Főleg a szociális apparátusok. Ezeket dolgozzam föl, csináljak ezzel valamit, mert ez valamilyen kutatásnak valamilyen része. Még azt se tudtam, hogy milyen kutatásnak milyen része.

Megcsináltam, tetszett neki, nekem viszont nem volt semmi különös. Mert én akkor már – pénzkeresés miatt – a Népi Ellenőrzési Hivatalnak³³, vagy mi az istennek is dolgoztam. (Egyébként nagyon érdekes közgazdasági munkát lehetett

³² Ferge Zsuzsa (1931), Széchenyi-díjas szociológus, egyetemi tanár, az MTA rendes tagja. Részletesebben: https://hu.wikipedia.org/wiki/Ferge_Zsuzsa

³³ Helyesebben: Központi Népi Ellenőrzési Bizottság (KNEB). Lásd: https://mnl.gov.hu/mnl/ol/xvii_nephatalmi_es_kulonleges_feladatokra_alakult_bizottsagok_1945 (a szerk. megj.)

ott végezni.) Ez ilyen megbízásos szerződéses munka volt. Tehát nekem ez nem volt különös, hogy ránézni űrlapokra, és azokat elemezni, és azokról valamilyen elemzést leírni.

Akkor indult a Szociológiai Intézeten belül egy kutatás, amit Ferge Zsuzsa vezetett. A szegénység újratermelődéséről szólt, persze volt egy szofisztikáltabb neve, a szegénység reprodukciója, vagy valami ilyesmi. Volt egy alapstábjuk, aminek volt négy vagy öt státuszban lévő embere, és ahhoz kellett még ember. Felvettek, három másik fiatallal, Krémer Balázssal³⁴, Závada Palival³⁵ és Óry Csabával³⁶ együtt. Nem státuszba, hanem a kutatási pénzre, egyéves munkaszerződéssel. A hosszabbítás mindig attól függött, hogy a következő évben folytatódik-e az vagy egy másik kutatás. Ez 1982 körül lehetett. Így dolgoztam végig, 12 éven keresztül. Soha státuszba nem kerültem.

A státuszokkal kapcsolatban egyébként mindig harcok voltak. Még most, ezer év után is, például Losonczy Ági³⁷ még most is szomorkodik, hogy amikor a Szociológiai Intézethez két új státusz érkezett, akkor nem ő kapta meg, hanem a Zsuzsa csoportja. De én nem azok közé tartoztam, akik státuszba kerültek volna. A részemről ez nem volt feszítő. Valószínűleg azért, mert meglehetősen bíztam magamban, s ezért nem frusztrált ez a dolog. A családomat inkább frusztrálta, tehát a feleségemet, mert hogy a gyerekek még kicsik voltak, s nincs biztos állásom. De igazából én baromira bíztam magamban, és egy picit úgy éreztem, hogy én úgyis „pótolhatatlan” vagyok. Most ez jó vagy rossz elképzelés volt, azt nem tudom. De ezt később is sok helyzetben gondoltam, hogy én „pótolhatatlan” vagyok, úgyhogy nekem sok bajom nem eshet. De lehet, hogy nem jött volna be mindig. Ezt most így utólag nem lehet megítélni.

Amikor odakerültem, akkor én már többet publikáltam, mint a csoport bármelyik tagja. Mondjuk a Szalai Julit³⁸ kivéve. De a csoportban státuszban lévő öt

³⁴ Krémer Balázs (1957), szociológus, szociálpolitikus. Részletesebben: https://hu.wikipedia.org/wiki/Kr%C3%A9mer_Bal%C3%A1zs

³⁵ Závada Pál (1954), Kossuth-díjas író, szociológus. Részletesebben: https://hu.wikipedia.org/wiki/Z%C3%A1vada_P%C3%A1l

³⁶ Óry Csaba (1952), jogász, szociológus, politikus. Részletesebben: https://hu.wikipedia.org/wiki/%C5%90ry_Csaba

³⁷ Losonczy Ágnes (1928), Széchenyi-díjas szociológus. Részletesebben: https://hu.wikipedia.org/wiki/Losonczy_%C3%81gnes

³⁸ Szalai Júlia (1948 – 2022), szociológus, az MTA levelező tagja. Részletesebben: https://hu.wikipedia.org/wiki/Szalai_J%C3%BAlia

ember, az messze nem publikált annyit, mint én. Mert addigra én azért folyamatosan csináltam azokat, amiket a Közgázon elkezdtem, és én elkezdtem telepinterjúkat is csinálni, telepkutatásokban részt venni.

Teljesen saját vállalkozásként?

Nem, mindig kapcsolódtam valamihez. Saját „vállalkozás” az volt, hogy megkerestem azokat, akik ilyet csináltak. És folyamatosan csináltam, s publikáltam is belőle. Nagyon szerettem, és szerintem nagyon jókat publikáltam. Ugye részt vettem a Solt Ottilia³⁹ félre Tripolisz⁴⁰-kutatásban, az Ottilia tanított meg engem igazán szegénytelepeken interjúzni. Ő személyesen vitt el. A Ladányi-Csanádinak⁴¹ is folyamatosan voltak ilyen kutatásaik, és akkor odamehettem kérdezőbiztosnak. Aztán volt, amikor önállósítottam magamat, és saját kutatást csináltam belőle. Ha úgy tetszik, sokszor saját szakállamra, tehát kutatási megbízásom nem volt. Volt, hogy kérdezőbiztosként dolgoztam, de volt, amiből aztán én csináltam publikációt. Mert én rámentem komolyabban egy-egy telepre, és csináltam egy-egy önálló munkát belőle.

Ugye volt az Ottilia, volt a Ladányi és volt a Berkovits⁴². Ugye a Berkovitsnak volt az Újpest-kutatása, amit a Népművelési, vagy Művelődéskutató(?) Intézet, tehát a Vitányi⁴³ féle intézet⁴⁴ számára csinált, s rajta kívül Kozák Gyula⁴⁵ is, Zsille Zoltán⁴⁶ is részt vett. Most más név nem jut eszembe, de nagyon érdekes és jó emberek voltak. És az Újpest-kutatásban is rengeteget interjúztam és ezekből saját tanulmányokat publikáltam.

³⁹ Solt Ottilia (1944 – 1997), szociológus, politikus. Részletesebben: https://hu.wikipedia.org/wiki/Solt_Ottilia

⁴⁰ Angyalföld északi részén elhelyezkedett egykori barakk-telep népszerű neve. Részletesebben: <https://hu.wikipedia.org/wiki/Fels%C5%91bikar%C3%A9t>

⁴¹ Csanádi Gábor (1949), szociológus

⁴² Berkovits György (1940 – 2018), író, szociológus. Részletesebben: https://hu.wikipedia.org/wiki/Berkovits_Gy%C3%B6rgy

⁴³ Vitányi Iván (1925 – 2021), szociológus, politikus. Részletesebben: https://hu.wikipedia.org/wiki/Vit%C3%A1nyi_Iv%C3%A1n

⁴⁴ Vitányi Iván 1980-tól kezdve már a Művelődéskutató Intézet igazgatója volt. (a szerk. megj.)

⁴⁵ Kozák Gyula (1941), mérnök, szociológus. Részletesebben: http://www.rev.hu/ords/f?p=600:2:::::P2_PAGE_URI:eletrajzok/kozak

⁴⁶ Zsille Zoltán (1942 – 2004), szociológus. Részletesebben: <https://multkor.hu/cikk.php?id=18711>

Hogy jutottál el ezekhez a kutatásokhoz?

Bekopogni!

Általában bekopogtam. Így, ahogy most mondom. Nekem nagyon korai tapasztalt volt – most ez tök fura, de ezt szoktam másoknak is mondani, akiknek ilyen problémáik vannak –, hogy bátornak kell lenni, és be kell kopogni! Ki kell próbálni! Hát vagy igen, vagy nem! Vagy szükség van az emberre, vagy nem! Abban az időben interjúztam a TK-nak is, tehát a Tömegkommunikációs Kutatóintézetnek. Az ember kereste ezeket a kérdőívezéses, interjúzásos lehetőségeket. Egyszerűen mint pénzkeresési lehetőséget is. És persze érdekelte is az embert. Ezek segéd munkák, ha úgy tetszik, de azért lehet élvezettel csinálni. Aztán persze, amikor otthon éjszaka le kell gépelnit, az nagyon húzós meg fárasztó. De hát azért ezek nagyon érdekes dolgok! De azért a TK-nak tényleg csak a pénzért dolgoztam, abból nem csináltam semmit. Az Újpest-kutatásból csináltam, mert nagyon érdekelt. Amiket le kellett szállítani a Berkovitsnak, azzal Berkovits csináljon, amit akar, de én találtam egy-két olyan dolgot, amiért külön dolgoztam. És akkor azt megcsináltam kutatási pénz nélkül!

Tehát nem teljesen kezdőként kerültem a Szociológiai Intézetbe, hanem tulajdonképpen már volt annyi publikációm, mint ott többeknek, másoknak több év alatt se. S ez biztosságot adott az embernek. Az eddigiek úgy is összefüggenek, hogy az Intézetben én lettem a „lakásspecialista”. Már a Buvátiig is visszamenően, de a szegénykutatásnak is volt iskolai lába, foglalkoztatási lába, lakás lába meg egészségügyi, meg hadd ne soroljam fel, milyen lába. S akkor ez olyan triviális volt, hogy itt van ez a krapek, ezt úgyis érdekli ez, s akkor csinálja a lakásrészt ennek a kutatásnak. A többiek meg csinálták a többi részét.

Amikor túl sok az adat!

Ezek a kutatások évekig tartottak. „Repró”-kutatásnak hívtuk, hivatalosan Társadalmi reprodukciós (vagyis újratermelődési) folyamatok kutatás volt a neve. Brutálisan nagy kérdőívek voltak. Olyan kérdőívek készültek, hogy egy kétkötetes kérdőívet kellett lekérdezni. Ebből írta aztán Zsuzsa a Társadalmi újratermelés és társadalompolitika című könyvét. Amiben egyébként csak igen moderáltan használta fel a kutatási empiriát. Mert egyébként a végén már akkora kérdéssorok alakultak ki, hogy az életben senki nem tudta volna földolgozni. Na, nem is dolgozta föl!

Három generáció volt lekérdezve, annak minden családtagja, szóval egy brutálisan, tematikában, mindenben szétterjedő kutatás volt. Iszonyú nagy adathalmaz. Nekem az volt a becsípődésem egy idő után, hogy hogyan lehet számítógépes módszerekkel életúttípusokat modellezni és feldolgozni. Ennek utána is olvastam a nemzetközi szakirodalomban, nagyon sokat próbálkoztam. Legalább egy fél vagy egy évem elment egy computeressel, akivel megpróbáltuk valahogy felállítani ehhez a megfelelő szoftvert, de a lényeg, hogy ez abszolút nem sikerült. Ehhez egészen szofisztikált számítástechnikai módszerek szükségesek, amik ma már lehet, hogy rendelkezésre állnak, de én akkor erről arrébb léptem.

Nem is feladatom volt, inkább önként vállalt dolog volt, hogy annyira nem volt feldolgozva ez a hatalmas nagy kutatási anyag, hogy a végén, mint legfiatalabb, énnekem kellett megfognom, mint egy „brigádvezető” a kutatást, hogy ebből már valamit rakjunk össze. És így rakott össze ebből a csoport egyetlen kiadható dupla kötetet, egy házi, akadémiai intézeti kötetet. Hogy legalább csináljunk már valamit ebből a több évig tartó kutatásból.

Mennyire volt jól szervezett az a kutatás egyébként?

A vége, vagyis az elemzés és a feldolgozás, az nulla szervezettségű volt. Maga az adatfelvétel, tehát a kérdőívek kialakításától egészen a computeres rögzítésig az flottul szervezett volt. Rengeteg teammunkával. Módszertanilag nagyon sokat tanultam belőle a későbbiekre vonatkozóan, amit most nem is fogok elmondani. Az egy szakmai előadás lenne.

De azért jól érezted itt magad, ugye?

Ez nem volt kérdés! Úgy éreztem, hogy itt érdemi munkát tudok végezni. Az, hogy én mellette balkézről telepinterjúkat is csináltam, az ettől teljesen független volt. Mert ez nekem fontos volt! De hát más életszakaszomban is fontos volt, hogy ezt is, meg azt is csinálom, ami nagyon érdekel. S emberileg is jól éreztem magam! Ez nem csak munkahely volt, hanem az életem egy komoly területe. Tizenkét évig voltam a szoclerájban, ha szabad ezt így mondani.

Az előző kutatás után elkezdődött egy szociálpolitikai kutatás, ugyanott. Ez arra irányult, hogy hogyan lehetne egy szociálpolitikai rendszert létrehozni Magyarországon. Ott is különböző témák alakultak ki, és ott is a lakáspolitikai részt kaptam. Ez is még a nyolcvanas évek elején volt. Valami elmondhatatlan, háromso-

ros neve volt ennek a kutatásnak. A kutatás egyébként a Szetára⁴⁷, mint rendszert provokáló szervezet tevékenységére is reflektált. (A Szetában egyébként alapítása óta én is részt vettem. De ezt most átugorjuk.)

Úgy fogalmaztam meg ezt a nagy kutatást, hogy ez egy ilyen „időhúzó kutatás”. Nem tudom, ismered-e a politikának ezt a fajta működését, amikor nem csinálunk, nem lépünk, hanem odaadjuk az Akadémiának, hogy kutassátok. Csináljatok koncepciót! „Én már foglalkozom veled”, mondja az állam, „én is komolyan veszem ezt a kérdést, de kutassátok, aztán majd meglátjuk, hogy mi jön ki belőle!” Hát, nem biztos, hogy a kutatásra kíváncsiak, hanem arra várnak, hogy a politikai helyzet hogyan alakul! Én ezt így gondolom, lehet, hogy más másképp gondolja. Biztos, hogy Ferge Zsuzsa ezt másképp gondolja. Mi egyébként komolyan vettük. Nagyon komolyan vettük.

A lakáspolitikai szakértő

Nekem azon kellett dolgoznom, hogy hogyan lehet kialakítani egy működőképes és amúgy szociális lakáspolitikai rendszert. Egy olyan közegben, amit szintén ki kellett találni. Tehát egy újfajta tanácsi-önkormányzati rendszerben, ahol mások a jogosítványok és a finanszírozási és a hierarchikus leosztás, mint volt abban a bizonyos létező szocializmusban. Vagyis ez egy államreformhoz is kapcsolódott. És akkor ehhez jött a társadalombiztosítás, mint nagyon fontos finanszírozási rendszer átalakítása, a segélyezési rendszer és aztán maga az intézményrendszer, az irányítás miniszteriális és lokális szinten. Tehát egy rendszertervezés volt, aminek különböző részeit próbáltuk tervezni. Nagyon sok nemzetközi tapasztalatot is fölszívtunk.

Én a lakáspolitikai koncepciókkal foglalkoztam. Ilyen munkálatok máshol is folytak a nyolcvanas években, csak nem kutatás név alatt. Például az MSZMP KB Társadalomtudományi Kutatóintézetben és a KISZ-ben is volt egy ifjúságpolitika és lakáspolitikai csoport. De a tanácsi vonalon is, tehát a Fővárosi Tanácsnál, illetve a Tervhivatalban is, a Pénzügyminisztériumban is dolgoztak ilyen témában. Tehát sok helyen folytak ilyen koncepciókészítő vagy reformmunkálatok. Ezeket

⁴⁷ Szegényeket Támogató Alap. 1979-ben alakult, a hatalom által illegálisnak számító civilszervezet. Részben ennek bázisán jött létre a későbbi Szabad Demokraták Szövetsége (SZDSZ). Részletesebben: https://hu.wikipedia.org/wiki/Szeg%C3%A9nyeket_T%C3%A1mogat%C3%B3_Alap

csak azért említem, mert ezek folyamatosan termeltek koncepciókat, amelyeket az akkori egyeztetési mechanizmusok okán mindig megküldtek a Magyar Tudományos Akadémiának véleményezésre. És ha az Akadémiának megküldték, akkor az mindig rögtön átküldte a Szociológiai Intézetbe, onnan meg rögtön a Ferge-csoportba, ők meg nekem.

Nagyon vicces volt! Huszonvalahány éves voltam – ugye most a nyolcvanas évek első felében vagyunk –, és ha az Országos Tervhivatalnak született egy lakáskonceptiója, akkor az pár napon belül már az én asztalomon landolt, hogy írjak arról szakvéleményt. Azt mint a Magyar Tudományos Akadémia szakvéleménye részben juttassam el az Országos Tervhivatalnak, részben a különböző megbeszéléseken képviseljem. Mert voltak megbeszélések is: összehívták a szakszervezetet, a KISZ-t, az Akadémiát, az ilyen minisztériumot, az olyan minisztériumot, a Nőtanácsot, a Hazafias Népfrontot, és megvitatták a koncepciót, és véleményezték. Tehát elég érdekes volt. Szerintem lötyögött rajtam a feladat, de egyébként profilomba illett. Kapcsolódott hozzá kutatás is, meg publikáció is. Így aztán semmilyen kisebbségi érzés nem gyötört. Ellenkezőleg, nagyon markánsan ezeket a szakértő véleményeket megfogalmaztam, képviseltem az álláspontomat. Legfeljebb az nem volt világos, hogy mi köze ennek a Magyar Tudományos Akadémia álláspontjához. De ezt egyébként senki nem kérdezte!

Mindezek kapcsán nagyon sok szakmai kapcsolatom alakult ki lakáspolitikával foglalkozó emberekkel, és nagyon sokat tanult is ebből az ember. Meg nagyon sokat kellett gondolkodni.

Mi történt ezután?

Párhuzamos szálak

Ahhoz most néhány párhuzamos szálát be kell hozni. Említettem, hogy a legelejétől kezdve részt vettem a Szetában, egyébként oda is azért hívtak

az Ottilia, mert már dolgoztam szegénytelepeken. S mi már jóban is voltunk. Személyesen, családirag is, mert egyidőben születtek a mi gyerekeink és az ő gyerekei is. Ma már elképzelhetetlen, hogy milyen rendszerességgel összejártunk.

A telepkeutatókban ismertük meg egymást. Ez a kutatás folyamatosan zajlott, és aztán hozzákapcsolódott egy óvatos Beszélő-terjesztés, és az akkori ellenzéki összejövetelekre való eljárás, vagyis a repülő egyetemeken való részvétel. Ezt Ferge Zsuzsa jobb, ha nem tudta, vagy nem szerette volna ezt tudni. A Szalai Juli

igen, ő tudhatta. A Zsuzsa ezt rossz néven vette igazából. Hogy ezt nem kéne!
Hogy ez kockázatos!

De én elég sok mindent csinálhattam ezen a területen, mert rám „vigyázott” az Ottilia, hogy ne feketedjek le. Tehát volt egy ilyen „policy”. Ugye mi munkát is adtunk az Ottiliának, mert ő teljesen le volt feketedve. Ilyen interjúzásos meg egyéb munkákat svarcban lehetett adni neki. Megalázó dolog egyébként, hogy a saját nevéen nem dolgozhat. Ő meg féltette a fiatalokat, tehát engem is meg a páromat is, hogy mi azért maradjunk ott, ahol vagyunk. A párom, Éva az Országos Pedagógiai Intézetben dolgozott. Tehát úgy csináltuk, hogy ne menjünk bele olyan dolgokba, amiből rendőrhatalósági ügyek keletkezhetnek. Féltettek minket, hogy azért ne menjünk a dutyiba. És akkor ez a vonal odavezetett, hogy 88-ban megalakult az SZDSZ, az alapító üléstől kezdve részt vettem abban, mint egyszerű tag...

A másik, amit mondanom kell a későbbiekre nézve, hogy volt egy olyan történet, hogy a Fővárosi Tanács meg akarta emelni a nyolcvanas évek legvégén a Fővárosi Tanács üzemeltetésében lévő egyik munkásszálló, a Könyves Kálmán körüti munkásszálló lakbérét. A lakók ezt nem szerették, tiltakoztak, és nem nagyon ment előre a konfliktus. Ezért az, aki ott a lehangosabb volt, Ungi Tibor⁴⁸, kérészt valami összeköttetést, hogy honnan lehetne valahogy rászólni a Fővárosi Tanácsra. Valahogy eljutott az Akadémiához, és megint hozzám küldték, mert ez valami „lakásos dolog”. Így aztán beesett hozzám egy krapek, egy munkásszállólakó, és segítséget kért tőlem. Nemcsak a szetás működésem miatt nem állt tőlem ez teljesen távol, hanem azért sem, mert a telep interjúzások során többször is belekeveredtem ilyen közösségi akciókba. Vagyis amikor összekötő lettem az aktuális tanács vagy országgyűlési képviselő és a lakók között. Tehát ez egy ilyen mediátor-moderátor szerepe volt a „nadrágos” embernek!

Aztán azt a vicceset találtuk ki, hogy csinálunk egy társadalmi bizottságot. Keresünk hozzá egy-két embert, s végül öt ember megalapította a Hajléktalanokért Társadalmi Bizottságot, rövidítése HTB. És elkezdtek ennek egy kiadványát is elkészíteni. Teljesen házi kiadvány volt, tehát ártatlanabb, mint egy szamizdat, mert nem kezdtük el ezer példányban terjeszteni, csak elküldöztük a sajtó

⁴⁸ Később a Fedél Nélkül utcalap (részletesebben: https://hu.wikipedia.org/wiki/Fed%C3%A9l_N%C3%A9lk%C3%BCI) alapító szerkesztője.

irányába. Ennek révén elkezdtem a hajléktalan emberek problémáinak a képviselőjévé vagy hangadójává válni. Érdekes módon a nyolcvanas évek legvégén ez hihetetlenül működött. Mindenféle helyi híreket raktunk össze ebbe a négyoldalas, gépelt, stencilezett kiadványba. Persze illegálisan fénymásoltuk, mert azt akkor még nem lehetett legálisan. És a szerkesztőségek erre abban az időben hihetetlenül ráharaptak. Ez 87-ben és 88-ban volt. Tehát ezekkel érkezünk meg a rendszerváltáshoz...

A lelkiismeret hangja

Az életemben kétségtelenül rendkívül nagy fordulatot jelentett, hogy 90-ben ugye tavasszal voltak a szabad választások, ősszel pedig az önkormányzati választások. Ehhez kerestek az SZDSZ-ből embert a fővárosi listához, akiket elindítanának képviselőnek a fővárosi közgyűlésbe. Akkor Demszky Gábor⁴⁹ is még csak listavezető volt, mert az első alkalommal még a közgyűlés választotta a főpolgármestert. Nem is Gábor volt a főpolgármesteri tisztségre tervezett ember, hanem egy műszaki ember, egy építész. Merthogy Gábor mit tud a városról?! Mivel a szociálpolitikai, lakáspolitikai területre nem volt ember, Ottilia elkezdett engem nyomasztani, hogy Péter, ezt el kellene vállalni! Ez nagyon fura volt, de Ottilia egy nagyon szuggesztív ember volt, és nagyon jóban voltunk. Ő akkor már bent volt a Parlamentben, ahova ugye a Havas Gábor⁵⁰, az Iványi⁵¹, a Juhász Pali⁵², a Bauer Tamás⁵³, hadd ne soroljak másokat, tehát ilyen emberek kerültek be az SZDSZ-ből. Őket ugye mind ismertem is korábbról különböző szerepekben. Akikkel együtt voltunk, nem az SZDSZ-ben, hanem a különböző reformtárgyalásokon. És akkor én ezt elvállaltam, vagyis azt, hogy a listára tegyenek föl.

Ez nagyon nagy váltás volt, és nagyon fura is volt. Két oka volt, ami miatt ezt a döntést meghoztam. Nem volt logikusan összefüggő az előzményekkel, mert

⁴⁹ Demszky Gábor (1952), jogász, szociológus, politikus, a Szabad Demokraták Szövetségének tagja, öt hivatali cikluson át Budapest főpolgármestere. Részletesebben: https://hu.wikipedia.org/wiki/Demszky_G%C3%A1bor

⁵⁰ Havas Gábor (1944), szociológus, kandidátus. Részletesebben: [https://hu.wikipedia.org/wiki/Havas_G%C3%A1bor_\(szociol%C3%B3gus\)](https://hu.wikipedia.org/wiki/Havas_G%C3%A1bor_(szociol%C3%B3gus))

⁵¹ Iványi Gábor (1951), lelkész, az Oltalom Karitatív Egyesület elnöke. Részletesebben: https://hu.wikipedia.org/wiki/Iv%C3%A1nyi_G%C3%A1bor

⁵² Juhász Pál (1944), közgazdász, agrárszociológus. Részletesebben: [https://hu.wikipedia.org/wiki/Juh%C3%A1sz_P%C3%A1l_\(k%C3%B6zgazd%C3%A1sz\)](https://hu.wikipedia.org/wiki/Juh%C3%A1sz_P%C3%A1l_(k%C3%B6zgazd%C3%A1sz))

⁵³ Bauer Tamás (1946), közgazdász, egyetemi tanár, politikus. Részletesebben: https://hu.wikipedia.org/wiki/Bauer_Tam%C3%A1s

ezek a szálak ugyan ott voltak, de akkor sem voltak logikusan összefüggők: a Szeta, meg az SZDSZ nem volt a munkám középpontja. Nyüzsögtem ugyan az SZDSZ-ben, de nem a felső vezetésben, hanem a józsefvárosi SZDSZ-ben. Raj Tamással⁵⁴ meg másokkal Józsefvárosi szegénységellenes hétvégéket rendeztünk, szóval ilyen kerületi aktivitások voltak. Ez jó volt, meg hát nagyon lelkesen is csináltuk! Tehát egyrészt azért vállaltam el, mert nincs más erre – ahogy mondta Ottilia.

S bizonyos értelemben úgy éreztem, hogy ez valamilyen szempontból áldozat. Legalábbis az addigi komfortzónámhoz képest. Mert azért addig én egy szabadúszó kutató voltam igazából, aki publikált néha. De én azt gondoltam, hogy azon kevesek közé tartozom az országban, akik nagyon jó iskolákat végezhetnek – a Berzsenyit, a Fazekast –, és azt gondoltam – s ez most nagyon patetikusan hangzik, de az embernek vannak ilyen naiv korszakai –, hogy ezt vissza kell hogy adjam, amit itt felszedhettem ezek által az iskolák által. És nem is csak a Berzsenyiről és a Fazekasról van szó, hanem arról a rengeteg proszemináriumról, amiket említettem korábban, s azokról a tanárokról, akiktől rengeteg mindent kaptam. Hogy nem lenne korrekt, ha nem tenném ezt be a közösbe, ezt a fajta tudást.

És a másik ok is nagyon hasonló volt ehhez: hogy van az a speciális helyzet, hogy engem „kvázi teauráltak” a nyolcvanas években, vagyis hogy csinálhassam azokat a dolgokat, amiket csináltam, és ne legyek margóra helyezve, mint mások. Az Ottilia például kurvára margón volt és még mások is. Akik nem töltekezhettek úgy föl abban az időszakban, mint én. Rengeteget tanulhattam például, s most a lakáspolitikára és a szociálpolitikára gondolok. Kutathattam, dolgozhattam, külföldre is járhattam, konferenciákra, összegyűjthettem külföldi tapasztalatokat. Tehát nagyon up to date voltam, és nagyon sok mindent tudtam. És láttam, hogy vannak olyanok, akik ezt nem teheték meg. Emiatt erősen azt gondoltam, hogy ha engem ezek az emberek így kvázi megóvták, vagy hogy mondjam, és csinálhattam ezeket a dolgokat, akkor az a korrekt, hogyha én ezt most hasznosítom. És hogy nem lenne korrekt, ha én most félrelépnék. A zsákomban ez ott van, de nem adnék ebből semmit sem vissza. Ezek nagyon fontos lelkiismereti dolgok voltak. És akkor ezek miatt igent mondtam.

⁵⁴ Raj Tamás (1940 – 2010), történész, főrabbi. Részletesebben: https://hu.wikipedia.org/wiki/Raj_Tam%C3%A1s

Kiknek akartad ezt visszaadni?

A társadalomnak, egyértelműen! Most mondanám, hogy a hazának, hogyha nagyon patetikusan akarnék fogalmazni. Lehet, hogy 2023-ban ez nagyon furcsán hangzik, meg utólag az ember másképp gondolná ezt, de nagyon örülök, hogy így döntöttem. Elsősorban a saját lelkiismeretem szempontjából. Nekem ez alapvető lelkiismereti kérdés volt, és nagyon rosszul éreztem volna magam utólag, hogyha nem így döntök.

Ugye ehhez tudnod kell, hogy a környezetemben, a kutatótársak meg egyebek úgy tekintettek rám, mint borjú a hegyen! Ezt azért nagyon kevesen vállalták! Csinálhattam volna úgy is, mint mások, hogy én se vállalom. Tehát sokan nem vállaltak ilyen politikai feladatot, akik pedig szintén felkészültek voltak. Akik azért – szocializmus meg Kádár rendszer ide vagy oda –, de azért mégiscsak csinálhatták ezt a föltöltekezést. Tehát ilyen értelemben fekete bárány lettem, tehát hogy „hogy adhatod a fejed ilyesmire”! Pedig akkor még csak éppen elkezdődött a csurkázás...

A bizottsági elnök partnerei

S akkor ugye bekerültél képviselőként a fővárosi közgyűlésbe!

Abszolút! Sőt úgy bekerültem a közgyűlésbe, hogy rögtön ott egy hatalmas bizottság elnöke lettem, tekintve, hogy ugye ott volt az MSZP, a Fidesz, az MDF, az SZDSZ, a Kisgazdák, de ilyen szociálpolitikai és lakáskérdéshez értő senki nem volt. Nulla ember! Tehát, ha az volt a kérdés, hogy most ki fogja ezeket a területeket bizottságilag csinálni, akkor egész egyszerűen én voltam az egyetlen. Egyszerűen a pártok nem tettek a listára ilyen profilú embereket. Tele voltunk orvosokkal, pedagógusokkal, mérnökökkel, filozófokkal. Ezek elég sokan voltak. Közgazdász, pénzügyes sem volt egyébként sok. A Szociálpolitikai, lakásügyi, foglalkoztatási és kisebbségi bizottság vezetője lettem.

Hogy tudtatok így működni, hogyha ezekben a témákban csak neked, esetleg még egy-két embernek volt csak tapasztalata? És az ebből adódó nehézségeket hogyan tudtad megoldani?

Először is kezdjük ott, hogy 90-től egészen 2002-ig töltöttem be ezt a tisztséget. Hamar kicsit letisztult az ügy, s azután a Szociálpolitikai és lakásügyi bizottság elnöke voltam csak. Ennek a területnek, amíg én ott voltam bizottsági elnök, lényegében nem volt főpolgármester-helyettese. Mert annyira nem volt ember! És én betöltöttem – tulajdonképpen informálisan, hogy ilyen hülyén mondjam – a főpolgármester-helyettesi feladatokat is. (Tulajdonképpen fölkerétek, hogy legyenek az, de nem akartam az lenni. Ami azt jelentette, hogy a főpolgármester-helyettes a hivatalt is irányítja, de én nem akartam a hivatalt irányítani. De informálisan mégiscsak így alakult, hiszen sokáig nem volt főpolgármester-helyettes.) Így nekem sokkal intenzívebben együtt kellett dolgoznom a hivatal érintett ügyosztályaival, tehát a szociális, a lakásügyi, a gyermekvédelmi osztályokkal. Ez részben már választ is ad a most feltett kérdésre: nagyon sokat támaszkodtam a Hivatal dolgozóira.

A kérdés másik fele, hogy valóban az történt, hogy a bizottság nagyrészt olyan emberekből állt, akik nem nagyon értettek ehhez a területhez, vagy csak nagyon periférikusan voltak érintve. Annyi lehetőség volt, s ilyen ma is van, hogy egy bizottságnak külső tagja is lehetett, vagyis be lehetett hívni oda szakembereket. Olyanokat azért tudtak szerezni a különböző pártok, így aztán három-négy nagyjából hozzáértő ember is ült a bizottságban. Meg aztán a bizottsági tagok is szakemberekké kupálódtak. Most el nem mondom, hogy a bizottságomban ülők később milyen karriert futottak be! Egyébként meg nagyon sokat kellett egyénileg dolgozni, ez a kérdésre az őszinte válasz! Elmondhatatlanul sokat! Én folyamatosan tanultam, mármint a területről meg a nemzetközi tapasztalatokról, meg az aktuális hogycsinálásban.

És nagyon jó partnereim voltak! A Hivatalt azért említettem, mert ott is meglepően baromi jó partnereim voltak. Egész felkészült szakemberek, akik rejtve voltak a szocialista időszak alatt, mert már akkor is ott dolgoztak. Általában fiatal munkatársak, akik jól dolgoztak, és nagyon értettek a területükhöz. Csak éppen nem bontakozhattak ki a tanácsrendszerben. S amit még nem említettem: a nyolcvanas évek elejétől folyamatosan tanítottam az ELTE-n. És akik ott az ügyosztályon dolgoztak, azok többek között a tanítványaim is voltak egyébként. Akik meg vezetők voltak, azoktól elég hamar, nem erőszakosan, elváltunk. Mert azok ilyen pártkáderek voltak.

Ha már itt tartunk: mit tanítottál az ELTE-n?

Módszertannal kezdtem, társadalomtörténettel folytattam, és aztán lakáspolitikát és önkormányzati szociálpolitikát tanítottam. Végig óraadóként tanítottam, s ma is tanítok. Részben az ELTE-n, részben pedig az OR-ZSE-n, vagyis az Országos Rabbiképző – Zsidó Egyetemen.

Az ELTE-re hogy kerültél egyébként?

Úgy, hogy a Léederer Pali hívott. Ő tartott ott módszertanórát, és szerintem szüksége volt arra, hogy néha valaki más tartsa helyette. S én abszolút fiatalon elkezdtem ott oktatni. Ugye volt mit módszertanban tanítanom, hiszen akkoriban benne voltam egy brutálisan nagy kutatásban!

Ugorjunk vissza a közgyűlésre!

Tehát nekem az apparátusban már a tanítványaim dolgoztak, és nagyon örültek, hogy most ott kibontakozhatnak. És hát voltak ezek az egyéb kapcsolatok. Tehát a lakásügy területén azért a Hegedűs Jócó és a Tosics⁵⁵ – azért velük kapcsolatban voltam folyamatosan. Hogy ne mondjam, a kandidátusi értekezésüket nekem kellett opponálnom. Ami elég különös helyzet volt, mert nálam kicsit idősebbek, csak én előbb lettem kandidátus, mint a Jócó és az Iván...

És rengeteg más kapcsolatban is benne volt az ember. Ott volt a Mezei György⁵⁶, vagy hát nekem ugye Mezei Gyuri, mert nekem ugye, nagyon-nagyon jó barátom volt. Aki már rendszerváltás előtt is csinálta az Újpesti Családsegítő Központot, meg ezeket a létminimum-számításokat, amiket mindig publikált, mert akkor még nem volt hivatalos létminimum-számítás. (Aztán lett, aztán most megint nincs.)

A feladatok

Mi programmal indultunk Budapesten. A picike szociális meg lakásügyi programot Gyurival közösen mi csináltuk. És abban például megfogalmaztuk, hogy valamit létre kellene hozni ezeknek a lakbér- és rezsihátralékos háztartásoknak a számára. Tehát én már úgy ültem bele abba az elnöki székbe, hogy már volt a hátamon egy elvárás. S most már, hogy odakerültem, már nemcsak mondanunk

⁵⁵ A Buvátiban folytatott lakásszociológiai kutatások kapcsán megismert kutatók. (a szerk. megj.)

⁵⁶ Mezei György (1953 – 2006), szociális munkás. Részletesebben:

https://www.fszek.hu/szociologia/szszda/eletr_mgy.html

kellett, hogy mit kéne csinálni, hanem meg kellett csinálni! És ez megint részben lelkiismereti kérdés is volt. És akkor az ember nekifeküdt, s megpróbált erre rendeletet, pénzt szervezni, alkotni. Tehát kitalálni, hogy hogyan lehet ezt valóban megcsinálni! Vagy amivel korábban foglalkoztunk a Buváti kapcsán, ezek a városrehabilitációs problémák. Úgy kerültem ebbe a székbe, hogy számomra teljesen világos volt – és voltak ebben partnereim is –, hogy valamit kezdeni kellene ezzel a rehabilitációval. Ami egyébként akkor még fővárosi hatáskör volt. Hogy ezt hogy lehet jól megszervezni!

S 90 és 92 között reagálni kellett arra is, hogy az első lépések egyikeként szét-szervezték a fővárost. Ugye, úgy mentem oda képviselőnek 90 őszén, hogy akkor még volt 400 ezer tanácsi bérlakás, s azt a fővárosi lakásosztály menedzselte. Ekkor még egyben volt a 22 kerület szociális meg lakásügye. Aztán szétszervezték, decentralizálták, s akkor mindenki meggondolta – Demszky is, én is meggondoltam, más is meggondolta –, hogy most lemondunk, vagy nem mondunk le. Mert hát nem erre szerződünk! Ez egy baromi nagy döntés volt szakmailag is. Hogyha én mondjuk a bérlakásrendszerrel az előző évek mindenféle munkája alapján próbálnék valamit szabályozási vonalon vagy bármilyen vonalon alakítani, vagy rehabilitációt csinálni, tehát finanszírozási meg IKV-vonalon változtatni, akkor ezt hogyan lehet az új helyzetben? Érdemes-e egyáltalán ott maradni? Ezek azért elég komoly kérdések voltak még egy szakembernek is, nem-hogy egy politikusnak. Én ugyan inkább szakember voltam.

Pont ez a kérdésem: mennyire volt ez szakmai tevékenység és mennyire kellett belemásznod a politikába? Politika alatt most nem a szakpolitikát, hanem a pártpolitikát értem.

Semennyire! Persze a pártérdekek erősen belekötögtak ebbe. De csak egy-két kiemelkedő példa volt erre. De nem a mindennapi munkába! Egy-két sorsdöntő kérdésben komoly kompromisszumokat kellett kötni, de úgy általában, meg alapvetően nem volt ilyen dimenzió.

Hihetetlen sok vita volt, pártok között is, meg pártokon belül is. Folyamatosan, mert valószínűleg erről is szól a politika. Elsősorban tárgyalni kellett megtanulnom, mert ez nem volt adottság. Tehát teljesen át kellett alakítani a tárgyalási stílusomat, a kommunikációs stílusomat. Korábban kutató voltam, és ez egészen más szerepkészletet igényel, sokkal kényelmesebb, ha úgy tetszik. Itt nekem meg kellett tanulni egy olyan bizottságot – amiben a legkülönbözőbb politikai

meg emberi meg kommunikációs meg felkészültségi meg temperamentumú emberek vannak – úgy menedzselni, hogy aztán mindenki konszenzusra jusson, és még jó érzéssel képviselje is ezt majd a közgyűlésen.

Mennyi idő kellett neked ehhez?

Hát igazából amikor már ezt gyümölcsözően megtanultam, az négy évbe tellett. Nyilván előtte is már kellett próbálni, de a harmadik év végén úgy éreztem, hogy már bírom ezt a készséget. Ez meg is mutatkozott az eredményekben.

Na de az előző kérdést nem lehet ennyire gyorsan átugorni, mert az SZDSZ-nek, mint pártnak szüksége volt rám. Erre a szakpolitikusra. Nem volt neki más. A főváros Demszky vezetésével, szerintem, sokszor látványosan külön úton járt az SZDSZ-hez képest. Tehát hogy a fővárosban az SZDSZ mit csinál, abba a Mérleg utca bele nem szólhatott. Soha! Lehet, hogy bizonyos ingatlanmutyiba beleszóltak, én ezt nem tudom, de egyébként bármilyen kérdésben nem.

A fővárosi frakción belül is, de tulajdonképpen még a közgyűlésen belül is nagyon magasfokon respektáltuk egymás területét és tudását. Legalábbis az én esetemben biztos így volt. Már hogy nagyon akceptáltak engem. Nekem politikai felszólalásom talán egy se volt. Nem is értek hozzá, mármint a verbalitásához. Féltreértés ne essék, politizálok, politikai véleményem van, de nem az vagyok, aki ezügyben ott felszólal. De a szakpolitikában igen. És azt úgy méltányolták, hogy komolyan vettek. Örültek is, hogy van egy felkészült krapek. Azt kell mondjam, hogy még a legnagyobb vitapartnereim is örültek annak. És respektáltak mindenképpen.

Sikerek, kudarcok

Úgy értékelem, hogy az első három-négy év a tanulmányi volt, onnantól kezdve fel voltam szerelve, szerintem, hogy hogyan kell mozogni, kommunikálni.

Szerintem nagyon eredményes volt ez a tizenkét év. Nagyon büszke is vagyok azokra az eredményekre. Nem is büszkeség, hanem jóérzés az, amit gondolok. Nagyon sok mindent sikerült létrehozni. Rendszereket, intézményeket.

Én egy elmondhatatlanul sokat dolgozó képviselő, bizottsági elnök voltam. Ezt mindenki nagyon furcsállta is. Nagyon szokatlan volt! Utólag kiderült, hogy en-

gem baromian szerettek! A mai napig is visszasírnak, akikkel annak idején dolgoztam. Mert olyat valószínűleg nem nagyon láttak! Tehát nagyon odatettem magam, hihetetlen intellektuális tőkét mozgattam meg, és tettem bele a dolgokba. Akkor ezt nem így láttam, vagyis hogy engem annyira szeretnének, bár nagyon sokakkal pozitívan együtt dolgoztam.

De kétségtelenül sok fontos dolgot sikerült megszülni, amik különben nem születtek volna meg. Nem azt mondom, hogy annyit, amennyit szerettem volna, és főleg nem azt mondom, hogy *akkor*, amikor szerettem volna. De kitartó voltam. Tehát ha valami nem sikerült iksz okok miatt, akkor lehet, hogy egy másik úton, másik módon, más formában visszahoztam, hogy mégiscsak megszülessen. És ebben elég kreatív voltam, azt hiszem.

De a legnagyobb topikokat elvesztettem! A legnagyobb topik az kétségtelenül a lakástörvény volt, ami ugye 93-ban született meg, tehát az előkészítése még 92-ben történt. Az előkészítése úgy zajlott, az MDF-kormány idején, hogy engem mint az ellenzéki párt lakásügyi szakértőjét folyamatosan behívtak, és koordináltak. Ellenzéki párt tagja, de szakértő. És a másik oldalon sem politikus készítette elő a lakástörvényt, hanem egy régi tanácsi lakásügyes. Ezzel együtt, ami elkészült, abból szerintem egy csomó minden fontosat kihagytak. Én ezt belső, aztán nem csak belső véleményben módosító javaslatként megfogalmaztam.

Ennek pedig az lett a sorsa, hogy tulajdonképpen egy alternatív lakástörvényt dolgoztam ki. Egyébként a magyar hagyományokra támaszkodva, amiket most nem fogok hosszan elmondani. Tehát én addigra már feldolgoztam 1867-től, tehát a Kiegyezéstől az összes lakásügyi jogszabályt. Erről tanulmányt is írtunk még annak idején. Vagyis ismertem, hogy hogyan működik, legalábbis Magyarországon, a piacgazdaságban egy lakásrendszer. És ugye most éppen piacgazdaság támadt. Erre támaszkodva hiányoltam egy csomó mindent. Ezt az alternatív lakástörvényt egyrészt a Fővárosi Közgyűlés, aminek akkor még volt felterjesztési és egyben véleményezési joga, elfogadta, és fölterjesztette a kormánynak. Másrészt az országgyűlési SZDSZ-frakció is úgy ahogy van benyújtotta módosító javaslatként. Szóval ez azért elég nagy munka volt, és azért állok itt meg, mert ez elég jelentős az ország szempontjából. Egyébként az is, hogy nem fogadták el! Rajtunk kívül álló okokból.

A párton belül is, sőt még tágabb körben is egy bizonyos pontig konszenzus volt, de amikor a privatizációról esett szó, ami utólagos kiegészítésként került be a

lakástörvénybe, ott hihetetlen viták törtek ki. Az SZDSZ-en belül is nagyon nagy meghasonlás történt. Ebben tehát a párt nem állt őszintén a javaslatom mellé, ami nem tartalmazta ezt a fajta privatizációt. Mert olyan érdekcsoportok voltak az SZDSZ-ben is, amelyek mélyen kívánták azt a fajta lakásprivatizációt. Nem őmiattuk hiúsult meg, de óriási vita volt ezzel kapcsolatban. A párt vezetése egyébként mellettem állt, de sok erős ember meg nem. És azért voltak más fontos dolgok is, amik nem sikerültek.

Közben a Szociológiai Intézetben véget ért a munkád ügye? Gondolom 94 körül.

Igen, így van. Már csak a korrektség kedvéért is. Ezt nem lehetett így csinálni. És ez a képviselői tizenkét év nekem nem számított bele a nyugdíjba. Mint kiderült, ez nem volt munkaviszony. Annak ellenére, hogy 0-24 órában és hihetetlen intenzíven dolgoztam, legalább három-négy osztálynyi munkát folyamatosan elvégeztem. Ami miatt végül is nyugdíjat kapok ezekre az évekre is, illetve az éveimbe is beleszámít, az az – s ezt akkor még nem tudtam –, hogy felügyelő bizottságok tagja voltam. Fővárosi szinten: a FIMÜV-nél, vagyis a fővárosi IKV-nál, a Vízműveknél, aztán a Főtávnál is.

A közgazdasági véna

Van még itt egy-két fontos tényező. A kérdés az, hogy tudtam-e kezdeni valamit azzal a munkáimmal, amit a Közgázon tanultam. Meg fogsz lepődni: nagyon sok mindent! Ez utólag derült ki!

Én képviselőként valami szociológus-, szociálpolitikus-szerűség voltam, de alapvetően közgazdász voltam. Mint említettem, kevés közgazdász volt a képviselőtestületben. Ahhoz, hogy ez alatt a tizenkét év alatt egyáltalán valamit is meg tudjak valósítani, ahhoz nekem penge kellett lennem a költségvetésben és a költségvetési vitákban.

Na most ez egy nagyon különös dolog volt! Hogy itt van ez a krapek, aki egy ilyen „szociális”, és közben pedig ő az egyike azoknak, akik érdemben megértik a költségvetést, járatos abban és vitázni is tud. Ez olyan bónusz volt, amit nem tudok elmondani! Tanítom is az iskolában! Hogy a szociálpolitika nem egyszerűen szociális érzület, vagy nem tudom micsoda, hanem ahhoz bizony nem árt, ha az ember járatos az önkormányzati költségvetésben, érti a bevételeket, a kiadásokat, a hitelt, hogy hogyan is működik az. Hogy minek lehet utána kérdezni! Hogy hogyan alakulnak az adóbevételek, és hogyan lehet azokat alakítani, és hadd ne

mondjak erre ezer dolgot. Amihez a képviselők nagy része nem értett. Szeretne ezt-azt, de érdemben nem tárgyalóképes egy költségvetés kapcsán.

Én viszont nagyon tárgyalóképes voltam. Amikor ilyen hátralékos, meg szociális kérdésekkel foglalkozom, akkor nekem az azzal kezdődik, hogy hogyan is néz ki annak a közszolgáltató vállalatnak a gazdálkodása. És sokkal előbb van az, hogy lehet-e ártárgyalásokat tartani, és hány százalékos amortizációt kalkulálnak, amit aztán költségként elszámolnak, és hogyan is van a fejlesztési, beruházási és a folyókiadások aránya. És ez hogyan hat az árra? És akkor lehet tárgyalni az árakról, és csak majd utána arról, hogy akiknek magas az ár, azoknak milyen támogatása legyen.

Mert nekem nem ott kezdődik a történet, hogy összevissza mindenféle hóbelevanc árakat meghatározunk, és mindenféle érdekes dolgokat kezdünk a bevételekkel, aztán meg sírunk, hogy megfizethetetlen egy csomó minden. Hanem hogy hogyan alakítunk ki olyan árakat, ami a többségnek azért mégiscsak megfizethető. Meg hogyan is vannak azok a rendszerek, amik a kintlévőségeket kezelik, mondjuk egy-egy közszolgálati vállalatnál, és akkor annak meg hogyan van nemcsak az eljárása, hanem a pénzügyi meg az elszámolási menete. És hogy leírják, vagy nem írják le azt, és akkor hogyan is van ez az egész rendszer, ami aztán a végén a háztartásban megjelenik?

Ezt hol tanultad meg? Hiszen a Közgázon nem tanultuk!

Igen, de ezt a fajta gondolkodást a Közgázon tanultam meg. És ez nagyon megkülönböztet engem a többiektől. Ugye nekem számos szakmai kérdésben szociálpolitikus kollégákkal vannak beszélgetéseim, polémiáim, agyalásaim. Egyértelmű, hogy énnekem közgazdasági a gondolkodásom. Ez számukra teljesen egyértelmű, mert ők meg a Bölcsészkart végezték. Nekik egészen más a gondolkodási pályájuk. Nem is szeretik a számokat.

Amit én a népgazdaság tervezés-elemzésen tanultam, mint gondolkodásmódot, az teljesen passzolt a Fővárosi Önkormányzathoz. Tehát amit ott tanultam korábban, nem is tudtam, hogy ennyire fogom tudni hasznosítani. Itt is terveket kellett készíteni, meg tudni, hogy az egyéves, a hároméves meg a hétéves tervek hogyan hatnak egymásra. Abszolút olyanok voltunk, mint egy tervhivatal. Be kellett osztani a pénzeket, a banki hiteleket, törlesztéseket. Na most, ha én ezekhez nem értek, akkor egyrészt a felét se tudtam volna megvalósítani annak, amit

megvalósítottam, másrészt egy tök zöldfülű fütyi butuska lettem volna. Valami szociális érzületű nem tudom kicsoda!

A jogszabályok, amit ugye nem a Közgázon tanultam, hanem a katonaságnál, hát azt el nem tudom mondani, hogy mit jelentett nekem! Több rendeletet a kezemmel írtam. Mindenki röhögött, hogy én írom a rendeleteket! Persze nem egyedül írtam, volt egy nagyon jó jogtanácsos kollégám, de ketten nagyon jól meg tudtuk csinálni. Meg hogy ezt a sok más egyéb jogszabályt megértse az ember.

Hogy lett enne vége?

Munkaalkoholizmus

Nagyon egyszerűen lett vége. Én egy nagyon sokat dolgozó krapek voltam, s hihetetlenül elfáradtam. Ez nem látszódott rajtam, mert mindenki még az utolsó pillanatban is röhögött..., de én úgy éreztem, hogy már nagyon-nagyon sok.

Egyrészt úgy éreztem, hogy visszaadtam azt, amit lelkiismereti okokból vissza kellett adnom. Ez nagyon fontos volt! Sok mindent sikerült megvalósítani, és nagyon tisztességesen dolgoztam is, tehát visszaadtam. Ez érthető? Tehát az egyenlegem a hazával! Bocsánat, de én ilyen hülye gondolkodású vagyok!

Másrészt úgy éreztem, hogy zombisodni fogok. Nemcsak egyszerűen fárasztó volt a munka, hanem mentálisan is nagyon fárasztó volt ez a Városházára, a Főpolgármesteri Hivatalba bejárás. Ez egy óriási hivatal, tényleg karkai. Úgy éreztem, hogy sok a hivatalnok, a bürokrata. Szóval nekem ez elég! S úgy gondoltam, hogy jó, jó, én most már sok mindent el is értem, de most már elkezdek esetleg zombisodni. Ami azt jelenti, hogy eltompul az ember. Lehet ezt kiégésnek is hívni. Ilyen „elvtárs” lesz belőle, vagy hogy mondjam. Olyan, akit én nagyon nem szerettem, tehát ilyen kockafej, kicsit bárgyú, mert már el van fáradva. Ráadásul azt is gondoltam egyébként, bár ez már kicsit közügy, hogy a Demszky Gábor is ilyen. Ő ugyanígy nagyon sokat dolgozott egyébként, nagyon sokat tanult, nagyon szorgalmas is volt. Lehet, hogy kívülről nem, de belülről látszódott. Tehát nagyon tisztességesen, szorgalmasan tanult, nem úgy, mint sokan mások az utódai közül. Vagy mint senki az utódai közül. És szerintem ő is teljesen elhasználta magát. Erről többször beszéltem is vele, hogy őneki sem kéne indulni meg sa-

többi. Mert az agyunkat legyalulja ez! Hogy ez mennyi frusztrációt jelent naponta, folyamatosan – nem tudtam elszakadni. Tehát ha valaki azt mondja, hogy munkaalkoholista, akkor én ilyen munkaalkoholista voltam. És akkor azt mondtam, hogy ha most nem fejezem be, akkor belehalok!

És akkor merre mozdultál?

Emberek közé!

Egy nagyon egyszerű, kézreálló dolgot választottam: elmentem a Fővárosi Önkormányzatnak abba a hajléktalanellátó intézményébe dolgozni, amelyiket én magam alapítottam, mármint menedzseltem a megalapítását. Ami korábban FSZKI, tehát Fővárosi Szociális Központ és Intézményei néven szerepelt, majd átneveztük BMSZKI-ra, tehát Budapesti Módszertani Szociális Központ és Intézményeire.

Ennek lettél a vezetője?

Nem, nem! Volt egy vezetője, én szakmai igazgatóhelyettesnek mentem oda. Egyrészt azért, mert azt gondoltam, hogy eléggé felkészült vagyok ezen a területen, és az intézményt nemhogy ismertem, hanem magam menedzseltem a megalapítását. Ez volt a sok közül az egyik szülemény. Nekem ez olyan, mint az egyik gyerekelem.

És az volt a másik motiváció, hogy viszont nem működött úgy, ahogy azt szerettem volna, mint alapító. És úgy gondoltam, hogy odamegyek, és csinálunk belőle egy jót! Ez fontos volt, mert nem volt vállalható állapotban. Tehát volt, működött, de bizony sok kritika is érte.

Mi volt ennek a szervezetnek a fő tevékenysége?

Az összes fővárosi önkormányzati hajléktalanszállót ez a szervezet üzemeltette. Vannak szállói is, nappali melegedője meg utcai szolgáltatása is, meg orvosi rendelő, meg minden. Amikor odakerültem már akkor 100-150 szociális munkás is dolgozott ott. S az is egy motiváció volt, de csak ilyen primitíven tudom mondani: szerettem volna „emberek” közé menni! Tizenkét év Főpolgármesteri Hivatal után ez talán érthető.

És föltétlenül az is a célom volt, hogy így könnyebb lesz, kis pihenés a tizenkét nagyon intenzív év után. Meg persze az is, hogy mellette azt csinálhatom, amit szerettem volna csinálni, tehát a tanítás, a kutatás, a publikáció.

Bejött az elvárásod?

Háát, pihenés nem volt! Azt hittem, hogy tizenkét évig maradok ott, de aztán maradtam vagy tizenöt-tizenhat évig. Onnan mentem nyugdíjba. Amikor eljöttem, akkor már 400-hoz közelített a szociális munkások száma. Ami annak is volt köszönhető, hogy amikor odamentem, akkor többek között az volt a probléma, hogy nem alakult ki, hogy a hajléktalan emberekkel valamilyen szociális munkát is kéne végezni. Hogy szállást kell nyújtani, az igen, de hogy szociális munkát végezni, az nem volt teljesen a rendszerben. Tehát hatalmas fejlesztést kellett végrehajtani. Ez azt jelentette, hogy évek alatt százas nagyságrendben vettünk fel kvalifikált szociális munkásokat. Így egy fiatal és felkészült garnitúra született az intézményben. Egy – szerintem – igencsak szigorú, de nagyon jó klímájú munkahelyen.

Hogy sikerült ezt a bővítést elérni, hiszen ennek kemény pénzügyi következményei vannak?

Többek között úgy sikerült elérni, hogy az intézménynek 2002-ben körülbelül hat szállója volt, s tizenöt év múlva, amikor eljöttem, akkor tizenkettő vagy tizenhat szállója volt. Mivel egyetlen hajléktalanszálló sem épült se Magyarországon, se Budapesten, az történt, hogy időről időre előkerültek olyan ingatlanok, amik általában fővárosi ingatlanok voltak, de a főváros nem tudott velük mit kezdeni. Mondok egy példát. A XI. kerületben a BKV karcsúsítása eredményeképpen egy tizenötemeletes, klakkra jó BKV-munkásszállót bezártak, és évekig üresen állt. Évekig próbálták eladni, de nem sikerült. Egy idő után elkezdtem azon dolgozni, hogy akkor ez, ha üresen áll, akkor tönkremegy, s hogy ebbe akkor legalább hajléktalanok költözzenek, vagy valami munkásszállót üzemeltessünk. Végül sikerült meglobbizni, hogy átvegye a BMSZKI, és akkor kiegészült a hálózat egy ilyen szállóval.

Ez a beruházási oldala. És a működtetési oldala? Gondolom, erre nem volt állami támogatás!

De igen, minden hajléktalanszállóra van állami támogatás is, és a fővárosnak is hozzá kell tenni hol többet, hol kevesebbet.

Egy másik példa: egy hatalmas, szintén nagyon jó állapotban lévő pedagógus- és nővérszállót szintén nem tudott üzemeltetni a főváros, mert már nincs benne elég lakó. Szenvednek vele, csak kiadás van vele. Átvettük, persze megint ilyen

ésszerű lobbizáson keresztül, és percek alatt megtöltöttük. Kiderült, hogy teljesen profitábilisan tudjuk üzemeltetni, mert nem csak hajléktalanszállóként, hanem fizetős munkásszállóként is üzemeltettük. Tehát egy olyan formát találtunk ki, amely egyrészt nagyon profilba illik, és állami támogatásból hajléktalanszálló lesz, szubvencióval finanszírozva, másfelől pedig kereskedelmi szálláshelyként lehet saját bevételt elérni. Volt olyan időszak, amikor már azon gondolkodtunk, mondjuk tíz évvel ezelőtt, hogy akár le is válhatnánk a fővárosi önkormányzatról, mert olyan keveset kellett a fővárosi önkormányzatnak hozzájárulnia az üzemeltetéshez.

Ezekhez kapcsolódott, hogy mindig újabb és újabb stábokat, embereket kellett felvenni, amiket finanszírozott is a bevétel. De volt olyan, amikor nem is szociális munkásokat vettünk fel, hanem idegennyelvű recepciósokat, merthogy külföldi diákok laktatása történt piaci alapon. Tehát kitaláltunk egy majdnem önfenn-tartó formát, amihez megint kellett ez a hülye közgazdasági beütés.

De nekem, ami mondjuk ebben a legfontosabb volt, a humán szakmai része. Ebben szerintem hibátlanul és zseniálisan működtünk együtt az igazgató és én. Ez nagyon jó tandem volt! Ennek a rengeteg embernek folyamatosan hatalmas képzési programokat indítottunk, hihetetlen sok szakmai fejlesztés zajlott, és ez a mai napig is szerencsére megtartódik.

Nemzetközileg is nyitottunk 2004-2005 magasságában. Nagyon ráfeküdtem arra, hogy ezek a fiatal kollégák lássanak világot, menjenek külföldre, nézzék meg, hogy hogyan működnek a dolgok máshol. Ehhez rengeteg mindent ki kellett alakítani, hogy ezek a nemzetközi kapcsolatok kialakuljanak és stabilak is maradjanak. A kollégák meg hozzák haza a tudást, tehát ne csak úgy kimenjenek turistáskodni – persze az is fontos, de az is, hogy – haza is hozzák, és próbálják ezt használni idehaza. Tehát nagyon nagy lelkesedésünk volt az EU-csatlakozás kapcsán. És nem azért, hogy jön a pénz, hanem azért, hogy azt a tudást meg ötleteket meg emberi kapcsolatokat importáljuk. És valami modern Magyarország alakuljon ki, s azon belül a hajléktalanelátás se maradjon le. S ezt nagyon erősen meg is őrizték a kollégák, tehát erősen lett fölépítve. Egyébként ők is úgy látják, hogy ezt nagyon jól megcsináltuk.

Utódgondozás

Úgy terveztem, hogy a nyugdíjkorhatár betöltése után nem maradok itt. Ezért hosszú évekkorábban elkezd-

tem az utódlási meg a betanítási kérdésekkel foglalkozni, tehát mindent előkészítettem, hogy jó állapotban legyen az intézmény átadva, és ez így is történt. A mai napig azt gondolom, hogy egy menedzsernek –, egy ötszáz fős intézményről beszélünk, az egy középállalat –, szerintem az aktuális napi vezetésén túl az is feladata, hogy gondoskodjon arról – hogyha köze van ahhoz a szervezethez –, hogy az utódlás is a lehető legjobban történjen. Ne legyen törés a szervezetben, és vigyék tovább azt, amit az ember kialakított.

Ezt egyébként 2002 előtt is megcsináltam, tehát az önkormányzatot sem úgy hagytam ott. Nem mondom, hogy olyan szuper jól muzsikált az utódom, de ott is ezt már előre előkészítettem és felépítettem. Ehhez még az is mindenképp hozzátartozik, hogy 2002-ben ugyan otthagytam a fővárost, de 2010-ig folyamatosan bedolgoztam. Külső szakértőként rengeteg mindent csináltam. Ekkor már külső szakértőként csináltam majdnem ugyanazokat a munkákat, mint korábban, de lobbizni már nem az én dolgom volt. Ezek persze emberi kapcsolatok is voltak, de hivatalosan is csináltam, tehát, ha úgy teszik, pénzért is.

A BMSZKI-béli 15-16 év alatt mit csináltál még?

A mellékszálak

Egyrészt folyamatosan tanítottam, annyira, hogy még képzéseket is alapítottunk magában a BMSZKI-ban is.

Tehát az ELTE meg az OR-ZSE folyamatosan volt. Kutatás! Volt és van nekünk ez a *Február harmadikai* évenkénti országos hajléktalan-adatfelvételünk. Ez a Menhely Alapítványhoz kapcsolódik, amit 1989-90 fordulóján alapítottunk, és azóta elnöklöm. Mást is elnöklök, ami nem munkahelyem, csak kuratóriumi elnök vagyok ezekben, és az is ad azért sok munkát. De ezek elbeszélésére most nem tudunk sort keríteni.

A Menhely Alapítványon keresztül most már 26. éve minden évben csinálunk egy országos hajléktalan-adatfelvételt, amit az úgynevezett Február Harmadika Munkacsoport csinál. Ehhez semmilyen vagy minimális pénzeket tudunk szerezni, ez egy majdnem ingyen csinált országos adatfelvétel. Mert így független. S teljesen magánkezdeményezés!

Milyen módszerrel dolgoztok?

Nem könnyű. Ráadásul olyan felmérés, ami évente 6–10 ezer embert vesz föl. Tehát ennyi a válaszadók száma évente. Budapesten kezdtük el, de aztán néhány év után már vidéken is akarták csinálni. Egészen minimális tiszteletdíjért szociális

munkások csinálják. Már több mint tíz éve önkitöltős kérdőívvel dolgozunk. Ami lehet, hogy hihetetlen, de mindent módszertanilag nagyon pontosan és körültekintően végzünk. Alapvetően próbálok felügyelni a módszertanra, de persze a munkacsoportban mindig nagyon sok és nagyon hasznos vita van.

Négyoldalas kérdéssor. Nyilván el tudod képzelni, hogy mennyire oda kell figyelni a dizájnrá, a kérdésekre, minden szóra, hogy a hajléktalan emberek az utcán, a szállókon ki tudják tölteni. Ha kell, akkor segítenek nekik a szocmunkások, de alapvetően tényleg önkitöltős. És meg is tudják csinálni, s még jól is essen nekik a kitöltés. Tehát egészen speciális, szerintem kvalifikált módszertant alakítottunk ki hosszú évek alatt. A nyomtatáshoz, a kis tiszteletdíjhoz kell valamenyny minimális pénz, illetve ahhoz a jutalomhoz, amit az önkitöltők között ki szoktunk sorsolni.

Ki dolgozza fel ezeket?

A munkacsoport tagjai. Illetve, tekintve, hogy ez egy hatalmas adatbázis, és azért időről-időre ennek híre is megy, ezért időről időre különböző egyetemi hallgatók is előkerülnek. A Közgázról, az ELTE-ről, szociális munkás vagy közgazdász hallgatók. Nekik ugye sokszor nincs empirikus anyaguk, ami alapján megírhatnák a disszertációjukat, vagy éppen érdekli őket a téma, mert azért elég nagy publicitása van a hajléktalanságnak. És ilyenkor mi rendelkezésükre bocsátjuk a megfelelően anonimizált adatbázist, és ők ezen dolgozhatnak.

Vagy másfajta szakemberek keresnek meg. Például gyerekvédelmi szakemberek, pszichológusok vagy addiktológusok. Ha látják, hogy vannak ehhez kapcsolódó kérdések, akkor elkérik, és feldolgozhatják, és írhatnak belőle tanulmányokat, vagy akár részt is vehetnek a munkacsoportban. Most például bevontunk egy-két ilyen embert, akik a kérdőív kialakításában is aktívan részt vehetnek, kérdéseket is megfogalmazhatnak. De az nagy harc, mert azon a négy oldalon nagyon küzdeni kell a területért! És akkor mint egy ilyen omnibuszszerű dolgon, megírja azt a részt tanulmányként. Szerintem a magyarországi hajléktalanság elmúlt húsz-harminc évről más forrásból nem is tudunk hasonlóan egzakt képet alkotni, csak a munkacsoport kutatásából.

Mivel nincs más, meglepő módon időről időre a kormány is használja az eredményeket. Tehát a kormányhivatalok elkérik ezeket. Őnek adatbázist nem adunk. Például az EU felé való mindenféle jelentések és elszámolások kapcsán

nem tudnak mást adni. De különböző konferenciákon is használjuk ezeket. Minden évben gyorsjelentést készítünk, a sajtót is tájékoztatjuk. Az aktuális eredményeket mindig úgy szoktuk megalkotni, hogy legyen valamilyen mondanivalója.

Más kutatást nem csináltam, csinálok. De ez bőven elég munka. Nagy munka, szép munka, nehezen eresztem el, de lehet, hogy mégis, mert azért fáradok. Ez egy változó összetételű munkacsoport egyébként. Ketten-hárman vagyunk benne stabilan. Gondolkozunk rajta, hogy meddig folytatjuk. De ilyen longitudinális adatsora senkinek sincsen. Európában sincs. A Társadalmi Riportban is megjelent egy tanulmányunk arról, hogy mi történt ezen a területen az utóbbi 25-30 évben.

Visszatérve a szakmai oldalra van-e valami, amit még megemlítenél, amiről eddig nem beszéltünk?

Az alapítványokat nem érintettük, ezt kiegészítésként mondanám. A Menhely Alapítvánnyal sok munkám volt, és mióta nyugdíjas vagyok, azóta is sok munkám van. Akkor van a Hálózat a Budapesti Díjfizetőkért és Díjhátralékosokért Alapítvány, ami 2010 előtt egyes években 80 ezer háztartást támogatott havi rendszerességgel. S szociálpolitikusként nem szégyenkezem: sikerült összevarázsolnom. A mai napig is elnöklöm. A 2019-es választások után újrászületett a lakáscélú támogatás. Most is nagyon sok dolgom van vele mint kuratóriumi elnök, és mint a rendszer egyik újravarázsolója.

Mit igen, mit nem?

Összességében hogyan értékeled az elmúlt körülbelül negyven évet? Mit sikerült elérned, mit nem, mikor hoztál jó, mikor kevésbé jó döntéseket?

Szerintem a rossz döntést nem én hoztam, hanem az édesapám hozta. Hogy nem mentünk el ebből az országból. Bár olykor ez őt is sokat foglalkoztatta.

De most a te döntéseidre gondolkodok!

Ha most a nagy döntéseket nézzük, akkor semmit nem csinálnék másképp. De ehhez az is hozzátartozik, hogy a nagy döntéseim egyike mögött sem volt külső kényszer. És mindig is adtam arra, már az egyetemen is, hogy olyan dolgokat próbáljak csinálni, amit szeretek csinálni. Gazdag nem lettem – elhasznált lettem. Ez egyre inkább így van, de ez így volt már nagyon régen is. Tehát kényszer

alapján nem csináltam dolgokat. És bíztam is mindig a tudásomban. Hogy én az-
zal a tudással, ami nekem van – s most másokhoz képest biztos szerénykedhet-
nék, megint másokhoz képest meg nem – nem is kell nagyon kényszerek alatt
döntenem.

De olyan is volt nagyon sok esetben, hogy azzal a fajta tudással, amivel rendel-
kezem, például a lakásügyben, baromian kevesen rendelkeznek. Azt szoktuk volt
mondani az Ivánnal és a Jocóval, hogy ötven vagyunk az országban, akiknek ér-
deklődésük és lövésük is van a lakáspolitikához. Ennyire lepusztult és szegényes
ország ez! Ezért nem is érünk el semmit, mert az öt ember nem tud csinálni nya-
rat. Emiatt valószínűleg egészen másképp alakult volna az életem, hogyha az or-
szágban lenne lakáspolitikai, és ha lennének lakáspolitikus partnerek. Akkor biz-
tos nem a BMSZKI-ba megyek dolgozni. De ez mondjuk nem *döntés*! Ha olyan
lakáspolitikai lenne Magyarországon, mint Svédországban, akkor valamilyen la-
káspolitikai-alkító agytrösztözhöz mentem volna el, mert az engem talán még job-
ban inspirál intellektuálisan. Mivel olyan dolgokat próbáltam választani, amit
szeretek csinálni, nekem semmilyen rossz érzésem nincsen ezzel kapcsolatban.
Amit nem sikerült, az a lakáspolitikai. Azt szoktam mondani, hogy én egy lakás-
politikai nélküli lakáspolitikus vagyok.

Az eddigiekből félig-meddig kiderült, hogy párhuzamosan három-négy szerepet
vittem. De ezzel együtt egy csomó mindent nem sikerült megcsinálnom, amit
szerettem volna. Például a tanulmányok, írások, elemzések terén. Ezek azok,
amiket restanciának könyvelek el. Ezek azok, amiket úgy terveztem, hogy majd
ha nyugdíjas leszek, akkor ezeket bepótolom. Ezeken próbálnék rajta lenni, de
hát közben még vannak ezek az alapítványok meg a tanítás is. Meg – azt még
nem mondtam –, hogy folyamatosan visszasegíték most is a fővárosnak is meg
a BMSZKI-nak is meg mindenhova. Mert kérik. Tehát sok minden van, amit most
próbálok még pótolni. Ilyen a szisztematikusan nyugodt olvasás is, mert itt nagy
hiányérzetem van. És még számos hobbim van.

A nem csak munkából álló ember

*Mondtad, hogy eszméletlen sok munkát jelen-
tett a bizottsági elnökként végzett munka. Ho-
gyan tudtad ezt a családdal összeegyeztetni?*

Két lányom született 80-81-ben, a harmadik
89-ben. Hát ez nagyon furcsa, mert én – s ezen a
vonalon most nem mutatkoztam be – borzasztóan családcentrikus vagyok,

mondjuk úgy, hogy aus Haus. Mondhatnám azt is, hogy gyerekcentrikus is vagyok. Nagyon sokat hiányolt engem a család, de azt hiszem, hogy az ő szemükben kevésbé voltam jelen az életükben ezekben az években, mint ahogy azt én éreztem és gondoltam. Tehát én úgy gondoltam, hogy folyamatosan velük is vagyok, mert egyébként ezek kötetlen munkaidős dolgok voltak, persze folyamatosan mindenféle programokkal.

Tehát erre nem is tudok mit mondani. A gyerekeket hoztam-vittem, ez nem kérdés. Amellett, hogy folyamatosan dolgoztam, mindig nagyon odafigyeltem rájuk. Ez egyben egy beosztás szerinti életet is jelentett. Tehát hogy minden kedden, csütörtökön én hozom el a gyereket, meg hát a különórák. Most a hétvégekről nem is beszélve. De közben meg, amikor nem, akkor meg megy ezerrel a munka. Előtte is, utána is! Adott esetben nagyon sokszor éjszaka!

De ehhez az egész pörgős élethez meg hozzátartozik, hogy miközben velük vagyok, akkor is baromi nehéz kikapcsolni. Merthogy rengeteg minden ott van az ember fejében az alatt a két óra alatt, vagy azalatt a hétvége alatt is. Tehát velük vagyok és rájuk gondolok, de azért az a feszítő nem tud kimenni az emberből, és nagyon sokat kell dolgozni, hogy ezt, hogy tudja az ember beosztani, hogy tudja letenni a munkát lelkileg. Én nem nagyon tudtam letenni.

Vannak ilyen hibák, messze nem vagyok tökéletes ilyen szempontból. Manapság, amikor olykor visszaemlékeznek a gyerkőcök, akkor egy csomó olyan helyzet kiderül, amikor az anyjkkal voltak és velem meg nem. Ezen csodálkozom, hogy miért. És én hol voltam? Hát elmentek a Balatonra nyaralni, én meg nem tudtam elmenni, és akkor csak hétvégén tudtam lemenni. Tehát én nem úgy életem meg, hogy nem voltam a családdal. De nem hiszem, hogy kevesebbet voltam a családdal, mint sokan mások.

Nagyon nagy fejlemény a magánéletemben, hogy most már több mint tíz éve van egy kertecskénk, és természetünk is sok mindenfélé. Ez egyrészt onnan indult, hogy nincs levegő a városban, és ha kimegyünk oda, akkor levegőt tudunk venni! Másrészt nagyon szeretek bringázni, és ezt ott lehet. Ráadásul a Dunaparton van, és szeretek úszni. Van, amikor ott is dolgozunk, de azért nagyon kertezünk is. Az is fontos, hogy rendszeresen sportolunk: alapvetően bringa és uszoda. Amikor elkezdtem, akkor kiderült, hogy az ember sokkal jobban teljesít, nem ég ki és nem fárad el, ha sportol. Egyetlen sirámom tulajdonképpen ez, hogy hogy túl sok dolgot még meg kéne csinálni.

Bár korábban főként úgy beszélgettünk, mintha én csak egy munkából álló ember lennék, pedig hát itt vannak most már a gyerekeim gyerekei is! De az is be van osztva. Ez persze jó nekik is. Tehát azért van itten négy unoka, bár ezt a szót nem szoktam használni, csak mint a „gyerekeim gyerekei”.

Mindegyik lány: minden gyerekeim lány, minden unoka lány. Nagyon imádom őket, s szerencsére nagyon jó család vagyunk. Nem konfliktusmentes, mert hát mindenki nagyon szuverén lélek. A legkiseb lányom Németországban van, amit nagyon nehezen élek meg. Egy évre ment ki – neki jó. És mindenképpen az unokákkal is vagyok, de csak hétfőn. Ez be van osztva, abszolút kemény a rendszer. Együtt lenni velük, és dumálunk. Szerintem tök jól vagyunk. Ha úgy adódik nekik, akkor persze hétvégén is, főleg ott a házikóban. Szerintem továbbra is szuper családcentrikus vagyok, tehát a sok-sok munka mellett ez abszolút fókusz. Bár főként a szakmai karierről kérdeztél, de nekem mindenképpen a gyerekeim és a gyerekeim gyerekei vannak a legelső helyen. Minden más csak utána következik!

Maradjon ez zárszónak!

